

Uzroci, tijek i posljedice zrinsko-frankopanske urote

Šerbedija, Tomislav

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:443905>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

HRVATSKI STUDIJI

Tomislav Šerbedžija

**UZROCI, TIJEK I POSLJEDICE
ZRINSKO-FRANKOPANSKE UROTE**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2019.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

HRVATSKI STUDIJI

ODSJEK ZA POVIJEST

TOMISLAV ŠERBEĐIJA

**UZROCI, TIJEK I POSLJEDICE
ZRINSKO-FRANKOPANSKE UROTE**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Darko Vitek

Zagreb, 2019.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. MEĐUNARODNA SITUACIJA U EUROPI 17. STOLJEĆA	3
3. OSMANSKO CARSTVO U 17. STOLJEĆU	4
4. UZROCI UROTE.....	8
4.1. Vojna krajina u 17. stoljeću	8
4.2. Centralizam bečkog dvora	10
4.3. Nositelji urote	11
4.3. Gospodarska podloga politike Zrinskih i Frankopana	14
4.4. Austro-turski rat (1663.-1664.).....	19
5. TIJEK UROTE.....	23
5.1. Traženje saveznika.....	23
5.2. Otkrivanje urotničkih planova	27
5.3. Diplomatska misija u Osmanskom Carstvu.....	29
5.4. Ustanak i pregovori sa dvorom.....	31
5.5. Pljačka i konfiskacija zrinsko-frankopanskih posjeda	36
5.6. Sudski proces	38
6. POSLJEDICE UROTE	41
7. ZRINSKO-FRANKOPANSKA UROTA U HISTORIOGRAFIJI.....	44
8. ZAKLJUČAK	48
9. BIBLIOGRAFIJA	49

1. UVOD

Prilikom pisanja ovog rada namjera mi je bila prikazati, te obrazložiti događaje koji su se odvijali neposredno prije, za vrijeme i poslije zrinsko-frankopanske urote. Sam naziv zrinsko-frankopanska urota ustalio se kao termin u hrvatskoj historiografiji za zbivanja vezana uz protuhabsburški pokret koja su se odvijala od 1664. do 1671. godine. Urota je u mađarskoj historiografiji poznata pod nazivom *Wesselényi-összeesküvés* (Wesselényijeva urota) prema najistaknutijem ugarskom sudioniku tih zbivanja, palatinu Wesselényiju. U austrijskoj historiografiji urota nosi naziv *Magnatenverschwörung*, tj. magnatska urota. Značaj zrinsko-frankopanske urote ogleda se u činjenici da je ona središnji događaj hrvatske povijesti u 17. stoljeću koji je u bitnom odredio smjer razvitka i odnose moći u ranonovovjekovnom Hrvatskom Kraljevstvu.¹

Cijelo 17. stoljeće, uključujući zrinsko-frankopansku urotu, događaje koji su joj prethodili, te one koji su se na nju nadovezali, bilo je jedno od prijelomnih razdoblja hrvatske povijesti u kojem je uvelike određen budući tijek razvoja državnosti Hrvatskog Kraljevstva. Kroz to razdoblje nosioci vlasti u Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu sukobljavaju se sa proponentima centralističke politike koja je emanirala iz središta Habsburške Monarhije. Zrinski i Frankopani su kao glavni politički akteri u Hrvatskom Kraljevstvu konstantno pokušavali utjecati na vladara da započne sa ofenzivnim ratom protiv Osmanskog Carstva što kroz većinu 17. stoljeća nije bilo u interesu bečkog dvora.² Literatura kojom sam se opsežno koristio u prikazivanju samog tijeka urote bila je knjiga Ferde Šišića *Zavjera Zrinsko-Frankopanska: (1664.-1671.)* i knjiga Anđelka Mijatovića *Zrinsko-frankopanska urota*.

U ovom radu cilj mi je bio prikazati kako je glavna greška vođa zrinsko-frankopanske urote bila oslanjanje na pomoć stranih sila u postizanju njihovih planova za osamostaljivanje Hrvatskog Kraljevstva, iako bi bez vanjske pomoći pobuna imala minimalne izgleda za uspjeh. Isto tako namjera mi je bila pokazati kako je vladar

¹ Šidak 1981: 167.

² Kurelac, Ladić 2005: 130.

eliminacijom Zrinskih i Frankopana uvelike povećao svoju moć i utjecaj osnaživši svoju poziciju u Hrvatskom Kraljevstvu, tj. pokazati kako je kralj Leopold I. slomom urote postao najmoćniji feudalac u Hrvatskom Kraljevstvu.

2. MEĐUNARODNA SITUACIJA U EUROPI 17. STOLJEĆA

Političke okolnosti u Europi u 17. stoljeću obilježene su u velikoj mjeri Tridesetogodišnjim ratom (1618.-1648.), te sukobom između hegemonističkih težnji Habsburgovaca i francuske ekspanzionističke politike, poglavito pod kraljem Lujom XIV. (1643.-1715.). Francuska se pod kraljem Lujom XIII. (1610.-1643.) uključila u posljednju fazu Tridesetogodišnjeg rata na strani protivnika habsburške dinastije. Razlog tome bila je bojazan od okruživanja Francuske, budući kako su španjolski vladari pod čijom kontrolom je u to vrijeme španjolska Nizozemska, bili u rodbinskim vezama sa carem Svetog Rimskog Carstva. Luj XIV. se oženio sa španjolskom infantkinjom Marijom Terezom, te je nakon smrti oca svoje supruge, kralja Filipa IV. Španjolskog 1665. zatražio za nju španjolsku Nizozemsku u nasljedstvo što je dovelo do Devolucijskog rata koji je završio mirom u Aachenu 1668. godine kojim je Francuska ostvarila teritorijalne dobitke. U 17. stoljeću razni europski monarsi su pokušavali proširiti svoju vlast na račun plemstva. Takva je politika u Francuskoj izazvala pobunu Fronde (1648.-1653.). Neposredni uzrok pobune Fronde bilo je povećanje poreza zbog ratnih troškova i želja plemstva za ublažavanjem jačanja centralne vlasti u kraljevstvu, personificirane u vidu osoba poput kardinala Mazarina.³

Na istoku Europe Poljska je sredinom 17. stoljeća pokazivala velike unutarnje slabosti, koje su se odrazile na vanjskopolitičku situaciju. Budući kako je slabljenjem Poljske porasla moć Rusiji švedski kralj Karlo X. Gustav, nakon što je postao kralj Švedske 1654. godine započinje vojne operacije u Poljskoj. Cilj tih aktivnosti bilo je zaustavljanje širenje ruskog utjecaja, te zaštita švedskih interesa na tom području.⁴ Iako je u početku kralj Karlo X. imao uspjeha u vođenju rata protiv Poljske uspostavljanjem koalicije Danske, Nizozemske, Rusije i Habsburške Monarhije ratna sreća se promijenila na štetu švedskog kralja, te on u pomoć poziva erdeljskog kneza. Erdeljski knez György II. Rákóczy bio je sin prethodnog poljskog kralja Vladislava IV., te je sam imao velikih ambicija, koje su izašle na vidjelo kada mu je švedski kralj u zamjenu za pomoć ponudio poljsku krunu. György II. Rákóczy je započeo pohod na Poljsku sa svojim kozačkim i rumunjskim saveznicima početkom 1657., te je čak u lipnju 1657.

³ Cravetto 2008: 107, 115, 117, 120, 551, 578.

⁴ Cravetto 2008: 631, 634.

godine osvojio poljski glavni grad Varšavu. No u to vrijeme se zbog danskih vojnih operacija Šveđani povlače. Nakon toga Rákóczy gubi osvojena područja, te poljska vojska u protunapadu prodire na teritorij Erdelja. Napušten od saveznika knez Erdelja tada potpisuje po sebi nepovoljan mir i time završava njegov rat sa Poljskom. Budući kako je kneževina Erdelj bila vazal Osmanskog Carstva, a Porta je izrazila protivljenje ratnim akcijama erdeljskog kneza Rákóczyja, tada je osmanska vojska na čelu sa velikim vezirom Mehmetom Köprülujem krenula u pohod protiv svoga vazala. Osmanska vojska je 1658. godine pokorila kneževinu Erdelj, čiji teritorij je umanjeno korist Osmanskog Carstva, te je osnovan novi beglerbegluk sa sjedištem u Velikom Varadinu. Veliki vezir Mehmet Köprülü je za novog erdeljskog kneza postavio Akosa Barcsaya, no njega je 1661. godine smijenio Janos Kemeny, koji je očekivao pomoć Habsburške Monarhije koja se nije materijalizirala. Ubrzo zatim Porta je postavila Mihajla Apafyja za novog vazalnog kneza u Erdelju.⁵

3. OSMANSKO CARSTVO U 17. STOLJEĆU

U Osmanskom Carstvu je početkom 17. stoljeća vladala kriza u vodstvu na najvišim razinama. Unutrašnje slabosti su se manifestirale u dugotrajnoj financijskoj krizi, te korupciji i nepotizmu. Lenski spahije, koji su do početka 17. stoljeća činili osnovu osmanske vojske tada gube na svojoj važnosti, a novoorganizirana vojska nije joj bila dostojna zamjena. Osmansko Carstvo je isto tako počelo gubiti kontrolu nad udaljenijim područjima koja su još samo formalno bila pod vlašću sultana poput sjevernoafričkih pokrajina.⁶ Na zapadnim granicama carstva nakon potpisivanja Žitvanskoga mira 1606. godine, osim stalnog pograničnog četovanja, tzv. *malog rata* nema većih sukoba s Habsburgovcima sve do 1663., a sa Mletačkom Republikom rat izbija 1645. godine. Uzrok toga rata je bila težnja osmanskog vodstva za potpunim podvrgavanjem svojoj kontroli cijelog istočnog Sredozemlja, pa je zbog toga otpočeo Kandijski rat u kojem je na kraju bio ostvaren osmanski cilj osvajanja Kandije.⁷ Na istočnim granicama

⁵ Kontler 2007: 180.; Mijatović 1992: 181.

⁶ Matuz 1992: 105.

⁷ Alternativni naziv za otok Kretu

Osmanskog Carstva 1639. godine je uspostavljen mir sa safavidskom Perzijom mirovnim ugovorom iz Kasr-i Širina koji je potrajao do 18. stoljeća.⁸

Osmanska država u prvoj polovici 17. stoljeća proživljava mnogobrojne unutarnje bune, a 1628. godine gubi kontrolu nad Jemenom. Kan Krima Mehmet Giray III. je 1624. započeo pobunu koja je okončana 1628. godine. Druzi 1633. podižu pobunu pod vodstvom emira Fahraddina koji je uhvaćen i usmrćen 1635. godine. Slabljenju Osmanskog Carstva u 17. stoljeću najviše je pridonijela sama priroda timarsko-spahijskog sustava. Profesionalno konjaništvo izdržavano nadarbinama bilo je glavni faktor u širenju i obrani Carstva, a kako bi se osigurala sredstva za njihove plaće u vidu nadarbina nametnula se potreba za velikim osvajanjima koja su prenapregnula mogućnosti osmanske države. Jedan od uzroka slabljenja Osmanskog Carstva u prvoj polovici 17. stoljeća su i slabi sultani, te povećan utjecaj harema na državnu politiku koji je u tom razdoblju dosegao vrhunac svoje moći.⁹ U hijerarhijskoj organizaciji harema¹⁰ na čelu je uvijek bila majka (valide) vladajućeg sultana, a poslije nje dolazile bi sultanove žene. Dobivanje visokih položaja u državi uglavnom se događalo na inicijativu haremskih dama višeg ranga. Imale su veliku ulogu u politici iako za to nisu bile kompetentne, a budući kako su bile robinje iz inozemstva nisu bile dovoljno upoznate sa političkom situacijom u osmanskoj državi. U osmanskoj je historiografiji zbog utjecaja harema na državnu politiku to razdoblje dobilo naziv vladavina žena (kadinlar sultanati). Supruge sultana i sultanije majke često nisu bile u dobrim odnosima jedne sa drugima, te su se međusobno sukobljavale radi utjecaja na politiku. Sa povećanjem moći harema slabio je utjecaj velikog vezira na politiku države, a padom utjecaja velikog vezira ojačali su janjičari. U vjerskom pogledu ojačala je konzervativna struja koja je odbijala novotarije koje nisu imale veze s njihovim pogledom na teologiju. Zbog kupnje političkih funkcija i nekompetentnog utjecaja harema u Osmanskom Carstvu nestaje meritokratski princip prema kojemu su do tada za zasluge sposobni ljudi bili nagrađivani višim položajima u državi.¹¹

⁸ Matuz 1992: 105-107.

⁹ Matuz 1992: 107.; Moačanin 2001: 25-26.

¹⁰ Harem je skupno ime za supruge i ostale žene u muslimanskoj kući (ljubavnice, robinje, poslugu), *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, 4 sv., 2005: 61.

¹¹ Matuz 1992: 107-108.

U tome razdoblju jačao je politički teror i samovolja. Tako je sultan Murat IV. u 30-tim godinama 17. stoljeća naredio usmrтити 25 000 ljudi. Loše ekonomske prilike u državi bile su vidljive u smanjivanju plaća državnim činovnicima koji su to nadoknađivali koruptivnim radnjama. Kovao se novac manje vrijednosti, a država je često povećavala poreze koji su išli na teret većine stanovništva. Osmanska trgovina je počela slabiti već u drugoj polovici 16. stoljeća, a uzrok tome bilo je europsko preuzimanje trgovine začinima iz Azije, koji u Europu više nisu dolazili kroz osmanski teritorij. Slabljenju osmanske trgovine su pridonijele i trgovačke povlastice koje su europski trgovci uživali u Carstvu. To je naposljetku dovelo do nazadovanja manufakturne djelatnosti unutar Osmanskog Carstva, dakle slabljenju proizvodnje zbog nekonkurentnosti osmanske robe, te tehnološkog napretka na europskom kontinentu. Ljudi na vodećim pozicijama u Osmanskom Carstvu su se uopće nedovoljno brinuli o ekonomiji države. Usporedno s propadanjem timarskog sustava smanjuje se kvaliteta janjičara i konjanika. Zbog vojne neučinkovitosti janjičara, te zbog njihovog uplitanja u politiku, danak u krvi iz kojega su se janjičarski odredi popunjavali je oko 1650. godine ukinut. Tada je ukinuta i dvorska škola što je dovelo do pada kvalitete visokih vojnih dužnosnika, a to se pokazalo u osmanskim vojnim porazima u Velikom bečkom ratu (1683.-1699.).¹²

Za prilike u Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu vezane uz protuhabsburški urotnički pokret značajan je sin psihopatski nastrojenog sultana Ibrahima (1640.-1648.) sultan Mehmet IV „Lovac“ (1648.-1687.) i velik vezir Fazil Ahmet Köprülü, koji je bio na toj funkciji od 1661. do 1676. godine. U to vrijeme veliki veziri iz roda Köprülü pokušavaju uspostaviti red u Osmanskom Carstvu. Veliki vezir 1656. godine postaje Mehmet-paša Köprülü, a na toj funkciji ostaje do svoje smrti 1661. godine. On je kroz danak u krvi došao u službu osmanske države, te je bio albanskih korijena. Prihvatio je dužnost velikog vezira, ali je to uvjetovao dobivanjem velikih ovlaštenja. Odmah pri stupanju na dužnost umanjio je moć janjičara, te utjecaj harema na državnu politiku. Primio se uređivanja državnih financija time što je naredio mjere štednje. Isto tako naredio je isplaćivanje redovitih plaća vojsci u novcu valjane vrijednosti. Mehmet Köprülü je uspio ostvariti i vanjskopolitičke uspjehe. Tako je teritorij Osmanskog

¹² Matuz 1992: 110-112.

Carstva proširen na dio područja kneževine Erdelj 1658. godine, iako je Erdelj, premda smanjen zadržao položaj vazalne države.¹³

Nakon smrti Mehmeta Köprülüa 1661. godine, veliki vezir postaje njegov sin Fazil Ahmet Köprülü koji je obnašao tu dužnost do 1676. godine. Njegovo razdoblje obilježilo je stabilno unutrašnje stanje države, ali na vanjskopolitičkom planu situacija nije bila mirna. Rat sa Habsburškom Monarhijom u kojem je na habsburškoj strani sudjelovao Nikola Zrinski izbija 1663. godine.¹⁴ Osmanskim porazom kod Szentgotthárda na rijeci Rabi u zapadnoj Mađarskoj 1664. godine rat završava, no Vašvarskim mirom Osmansko Carstvo je zadržalo u ratu zauzeta područja. Beč je bio spreman na takav mir zbog očekivanja sukoba sa ekspanzionističkom Francuskom i njenim kraljem Lujom XIV. Uz to Beču nije odgovaralo jačanje Ugarske zbog njihovog otpora uvođenju centralističkog načina vladanja. Veliki vezir Fazil Ahmet Köprülü uspio je završiti rat sa Mletačkom Republikom nakon osvajanja Kandije 1669. godine. Iako su veliki veziri Mehmet Köprülü i Fazil Ahmet Köprülü uspjeli konsolidirati Osmansko Carstvo, taj uspjeh je previše ovisio o njima, pa ih nije nadživio. Tako je dotadašnja organizacijska struktura osmanske države ostala ista što se pokazalo neodrživim.¹⁵

¹³ Matuz 1992: 106, 113-114.

¹⁴ Matuz 1992: 114.

¹⁵ Matuz 1992: 115.

4. UZROCI UROTE

4.1. Vojna krajina u 17. stoljeću

U 17. stoljeću Vojna krajina je bila podijeljena na Hrvatsku, Slavonsku i Bansku krajinu. Hrvatsku krajinu su činila područja od Jadranskog mora do Kupe, uključujući i Žumberak, a sjedište joj je bilo u Karlovcu, pa se prema tome u 17. stoljeću počela nazivati Karlovačkim generalatom. Slavonska krajina se prostirala između Save i Drave, dok joj je sjedište bilo u Varaždinu, pa se zbog toga u 17. stoljeću počela nazivati Varaždinskim generalatom. Banska krajina se prostirala od okolice Karlovca do okolice Siska. Bansom krajinom je upravljao hrvatski ban, a financirao ju je Hrvatski sabor.¹⁶ Na saboru u Brucku na Muri iz 1578. godine unutarjoaustrijske pokrajine su donijele odluku o preuzimanju financiranja Vojne krajine. Štajerska se obvezala financirati Slavonsku, a Koruška i Kranjska su od tada financirale Hrvatsku krajinu. No sredstva za financiranje su se često neredovito isplaćivala što je dovelo do toga da strani vojnici u Vojnoj krajini zloupotrebljavaju svoj položaj povremeno pljačkajući lokalno stanovništvo kako bi namirili svoje potrebe. Budući kako su unutarjoaustrijski staleži financirali Vojnu krajinu oni su posljedično tome postali glavni autoritet na tom području, što je izazivalo nezadovoljstvo među hrvatskim plemstvom. Tako je novoosnovano Dvorsko ratno vijeće u Grazu postalo nadređeno hrvatskom banu u vojnim pitanjima.¹⁷ Kako je Osmansko Carstvo početkom 17. stoljeća bilo u krizi Hrvatski sabor je želio revidirati dogovor iz 1578. godine. Time je Hrvatski sabor htio ponovno uspostaviti državnu cjelovitost Hrvatskog Kraljevstva, te je zahtijevao odlazak strane vojske iz Vojne krajine, no uvjeti koje je kralj predložio nisu mogli biti ispunjeni, tj. Sabor nije imao financijske mogućnosti za izdržavanje vojnih troškova. Naime, o slabosti hrvatskog plemstva govori činjenica kako je ono snosilo samo 4% ukupnih troškova za obranu kraljevstva. Tako je jedino Banska krajina ostala pod vlašću bana i Sabora.¹⁸

¹⁶ Holjevac, Moačanin 2007: 16-17.

¹⁷ Holjevac, Moačanin 2007: 14.

¹⁸ Valentić 2005: 118-119.; Klaić 1976: 126.

U 17. stoljeću nastavlja se doseljavanje stanovništva iz Osmanskog Carstva na područje Vojne krajine. Doseljenici su bili uglavnom pravoslavni Vlasi, no bilo je i katolika. Vlasi su se odbijali podvrgnuti nadležnosti hrvatskih plemića i prelata bojeći se gubitka svog statusa. U tome su ih podržavali unutarnjoaustrijski staleži radi očuvanja svoje pozicije u Vojnoj krajini i zadržavanja Vlaha u vojnoj službi. Kralj Ferdinand II. (1619. - 1637.) je 1630. godine izdao *Vlaške statute* (Statuta Valachorum) kojima su Vlasima u Slavonskoj krajini dana određena prava, dok su zauzvrat bili obvezni na vojnu službu. Time su Vlasi i pravno izuzeti iz nadležnosti Hrvatskog sabora.¹⁹ U Vlasima su kralj posredno, te vojni krugovi neposredno dobili saveznike u sukobu sa nadležnim tijelima Hrvatskog Kraljevstva, koji je imao za cilj uspostavljanje Vojne krajine kao posebnog područja, izuzetog od vlasti bana i nadležnosti Hrvatskog sabora što je uzrokovalo konstantne političke borbe kroz cijelo 17. stoljeće. Na ukidanje nadležnosti Hrvatskog Kraljevstva nad Vojnom krajinom utjecala je osmanska prijetnja, vojni krugovi Habsburške Monarhije i vladar, dok su Vlasi postali sredstvo za održavanje izdvojenosti područja Vojne krajine iz nadležnosti Hrvatskog Kraljevstva.²⁰ Na granici između Osmanskog Carstva i Habsburške Monarhije se u 17. stoljeću vodio stalni tkz. *mali rat*, tj. četovanje usprkos stanju službenog mira. Tako je sudjelujući u malom ratu Nikola Zrinski 1652. kod Kostajnice porazio osmanske jedinice, dok je Petar Zrinski u blizini Starog Perišića napravio isto 1655. godine.²¹

U Hrvatskoj krajini, tj. u Karlovačkom generalatu kraljevi predstavnici su za razliku od Slavonske krajine morali pregovarati sa hrvatskim magnatima, Zrinskima i Frankopanima, te od njih tražiti dozvolu za doseljavanje Vlaha, budući kako su oni bili vlasnici velikih posjeda na tom području. Zrinski i Frankopani su imali veliku gospodarsku i političku moć u Hrvatskoj krajini, te su sami pregovarali s Vlasima jer su oni bili vlasnici zemlje na koju su se Vlasi trebali naseliti. Hrvatski sabor je u 17. stoljeću često protestirao protiv razuzdanog ponašanja austrijske vojske. Isto su tako i u ugarskim krajinama postojale pritužbe protiv stranih vojnih časnika. Sabor iz 1655.

¹⁹ Holjevac, Močanin 2007: 20, 22.; Valentić 2005: 117.

²⁰ Holjevac, Močanin 2007: 21.

²¹ Holjevac, Močanin 2007: 22-23.

godine je opet zahtijevao odlazak strane vojske. Taj zahtjev je bio i dio krunidbene zavjernice novog vladara Leopolda I. 1659. godine, no nije bio ostvaren.²²

4.2. Centralizam bečkog dvora

U 17. stoljeću bečki dvor je pokušavao pretvoriti zemlje u Habsburškoj Monarhiji u nasljedne pokrajine. Politici centralizma u Češkoj se protivilo protestantsko plemstvo i građanstvo, no nakon 1620. godine Češka je postala nasljedno vojvodstvo.²³ Nakon što je carska vojska pobijedila stalešku oporbu u Češkoj u bitki na uzvisinama Bijele gore pokraj Praga 8. studenog 1620. godine, car Ferdinand II. je uspio uspostaviti svoju apsolutističku vlast u Češkoj. Imanja sudionika pobune su zaplijenjena, te su podijeljena plemićima i velikašima odanima caru, dok su vođe pobune koji nisu uspjeli pobjeći uhićeni, te ih je 43 osuđeno na smrtnu kaznu.²⁴ Pokret protiv centralističke politike vlasti u Habsburškoj Monarhiji su bez iznimke predvodili najmoćniji velikaši, odnosno oni koji su obnašali vlast u tim kraljevinama. Taj sukob imao je svoje političke i gospodarske uzroke.²⁵ Kao što je bečki dvor primjenjivao politiku centralizacije u Češkoj i Ugarskoj tijekom 17. stoljeća iste takve težnje je imao i u odnosu prema Hrvatskom Kraljevstvu. Politika centralizacije vuče svoje korijene još od vremena vladavine Ferdinanda I. (1527.-1564.). U tom razdoblju uspostavljene su institucije poput Tajnog vijeća, Ratnog vijeća i Dvorske komore koje će postati glavni faktori u smanjivanju municipalnih prava unutar Hrvatskog Kraljevstva. Za vladavine kralja Ferdinanda II. (1619.-1637.) dovršen je proces kojim je Vojna krajina odvojena iz nadležnosti Hrvatskog sabora. Sama provedba centralističke politike kralju je olakšana time što je niže plemstvo u Hrvatskom Kraljevstvu pristalo uz Habsburgovce zbog mogućnosti dobivanja vojnih službi u Vojnoj krajini. Za vrijeme vladanja kralja Ferdinanda III. (1637.-1657.) proces centralizacije se nastavio.²⁶ U to vrijeme Hrvatsko Kraljevstvo je u politici bečkog dvora imalo ulogu pograničnog područja, pa je zato

²² Valentić 2005: 117-118, 121.

²³ Kurelac, Ladić 2005: 130.

²⁴ Rada 2014: 257, 259, 293, 296-297.

²⁵ Kurelac, Ladić 2005: 130.

²⁶ Kurelac, Ladić 2005: 125-127.

Habsburška Monarhija mir sklopljen s Osmanskim Carstvom 1606. godine obnavljala četiri puta. Sami temelj politike bečkog dvora prema Osmanskom Carstvu sredinom 17. stoljeća bilo je održavanje mira pod svaku cijenu što bi omogućilo potpuno orijentiranje habsburške politike u cilju ograničavanja širenja utjecaja Francuske u zapadnoj Europi radi zaštite njihovih interesa na tome području.²⁷

4.3. Nositelji urote

Zrinski svoje korijene vuku iz roda Šubića, knezova Bribirskih koji su već u 11. stoljeću bili župani. Vrhunac svoje moći doživjeli su u vrijeme bana Pavla I. Bribirskog (1273.-1312.) i Mladena II. (1312.-1322.). Prezime Zrinski uzimaju prema posjedu Zrin koji je knez Juraj Zrinski 31. srpnja 1347. dobio od ugarsko-hrvatskog kralja Ludovika I. Anžuvina u zamjenu za tvrđavu Ostrovicu.²⁸ U 16. stoljeću uvećavaju svoje posjede kada je Nikola Stariji Zrinski (1489.-1534.) 1531. godine naslijedio od bana Ivana Karlovića Rakovec, Vrbovec, Lukavec, Mutnicu i Novi. Rodu Zrinskih je pripadao i hrvatski ban Nikola Sigetski (1506.-1566.) koji je 1566. godine poginuo u opsadi Sigeta gdje se sa svojih oko 2300 vojnika sukobio sa mnogobrojnijom osmanskom vojskom. Sinovi Nikole Zrinskog Sigetskog su dio svoga života proveli kao protestanti, a u Nedelišću su se tada tiskale knjige protestantskih autora. Čak je i Juraj Zrinski, otac Nikole i Petra Zrinskog bio protestant sve do svoga vjenčanja.²⁹

Frankopani su početkom 12. stoljeća bili poznati kao knezovi Krčki, dok prezime Frankopan koriste od početka 15. stoljeća. U 15. stoljeću knezovi Krčki i Šubići su pokušavali povezati svoje korijene sa rimskim patricijskim rodovima, te time povećati svoj ugled među plemstvom. Tako su se knezovi Krčki počeli nazivati Frankopani, prema patricijskom rodu Frangipani, dok su Šubići svoje podrijetlo povezivali sa rodnom Sulspicija.³⁰ Krajem 16. stoljeća od osam loza Frankopana ostali su samo Frankopani Tržački. Orfej, sin Jurja Frankopana se 1610. godine odselio u Porpetto kraj Udina te je

²⁷ Margetić 1991: 48, 50.

²⁸ Mijatović 1992: 19-20.; Šimat 2000: 59.

²⁹ Mijatović 1992: 21.; Šišić 1991: 9.

³⁰ Klaić 1973: 33-34.

time postao osnivač friulske loze Frankopana. Vuk Krsto Frankopan Tržački bio je jedan od rijetkih hrvatskih plemića na funkciji karlovačkog generala (1626.-1652.). Bio je otac senjskog kapetana i književnika Frana Krste Frankopana i Katarine, supruge Petra Zrinskog. Katarina je bila književnica, te je 1660. godine napisala molitvenik *Putni tovaruš*. Fran Krsto Frankopan iz roda Frankopana Tržačkih rođen je 1643. godine u Bosiljevu. Pohađao je isusovačku školu u Grazu, te je govorio njemački, talijanski, francuski i latinski jezik. Oženio se 1658. godine Julijom di Naro, nećakinjom kardinala Barberinija. Frankopan je sudjelovao u bitki kod Jurjevih Stijena u kojoj je 1663. godine Petar Zrinski pobijedio Turke. Autor je zbirke od stotinjak ljubavnih trubadurskih pjesama *Gartlic za čas kratiti*, te je pisao pobožne pjesme i satiričnu pjesmu *Trumbita sudnjeg dana*.³¹ O njihovoj političkoj snazi i ugledu govori i to što su gotovo svi hrvatski banovi u 17. stoljeću bili izdanci velikaških porodica Zrinski, Frankopan i Erdödy.³²

Nikola Zrinski je rođen u Čakovcu 1. svibnja 1620., dok je Petar Zrinski rođen u Vrbovcu 6. lipnja 1621. godine. Otac Nikole i Petra Zrinskog bio je Juraj Zrinski, unuk Nikole Sigetskog i hrvatski ban od 1622. do svoje smrti 1626. godine. Juraj Zrinski je na poziv cara Ferdinanda II. sudjelovao u Tridesetogodišnjem ratu sa 1250 svojih vojnika pod zapovjedništvom carskog generala Wallensteina, a umro je u Požunu pod sumnjom kako je otrovan 18. prosinca 1626. godine. Njihova majka bila je Magdalena Széchy, mađarska plemkinja, koja se nakon smrti svog muža ponovno udala, pa je od 1630. do 1637. godine o Nikoli i Petru Zrinskom skrbilo četveročlano povjerenstvo. Njihovi skrbnici su bili István Sennyey, Sigmund Traumansdorff, Toma Mikulić i Ferenc Batthyány.³³

Nikola i Petar Zrinski su u Grazu od 1630. godine studirali humanističke znanosti u isusovačkoj školi. Od 1634. do 1636. godine učili su retorične znanosti u Trnavi, u tadašnjoj sjevernoj Ugarskoj. Za vrijeme svoje mladosti braća Zrinski su uz hrvatski naučili još i njemački, talijanski, mađarski i latinski jezik. U veljači 1637. godine Nikola i Petar Zrinski su se vratili u Hrvatsku nakon završetka svoga školovanja, te su proglašeni punoljetnima. Petar Zrinski se 27. listopada 1641. godine oženio u Karlovcu

³¹ Mijatović 1992: 23, 25, 85-86.

³² Klaić 1976: 123.

³³ Damjanov 2000: 367.; Šišić 1991: 6-7.

sa Katarinom, kćeri Vuka Krste Frankopana Tržačkog, tadašnjeg karlovačkog generala. Iako se Petar sukobljavao sa dvorskim službenicima ipak je dobio naslov slunjskog i velemeričkog kapetana. Godine 1647. postao je kapetan žumberačkih uskoka, a od 1657. nosi titulu velikog senjskog kapetana.³⁴ Žena Nikole Zrinskog je 17. rujna 1645. postala Euzebija Drašković, kćer grofa Gašpara Draškovića, no nakon njezine smrti 1651. Nikola se ponovno oženio u Beču 30. travnja 1652. godine sa barunicom Marijom Sofijom Löbl. Nikola Zrinski se od 1646. godine, kao i njegov otac borio u Tridesetogodišnjem ratu (1618.-1648.) u kojem je pokazao iznimnu hrabrost. Isto tako je i Petar Zrinski sudjelovao u zadnjoj fazi Tridesetogodišnjeg rata.³⁵

Podjela posjeda Zrinskih između Nikole i Petra izvršena je 19. srpnja 1649. godine u Zagrebu pred Kaptolom. Nikoli Zrinskom su pripali sjeverni posjedi Zrinskih, tj. Međimurje, ugarski posjedi, Vrbovec i Rakovec, dok je Petar Zrinski preuzeo južne posjede Zrinskih, tj. sva imanja Zrinskih u Hrvatskome primorju, Ozalj, Božjakovinu i Ribnik. Nikola je preuzeo upravljanje nad Čakovcem i sjevernim posjedima, dok je Petar od tada obitavao u Ozlju i na južnim posjedima obitelji Zrinski. Nikola i Petar Zrinski su održavali veze sa velikim brojem onovremenih hrvatskih intelektualaca poput Ivana Lučića-Luciusa, Jurja Križanića, Ivana Belostenca i Vladislava Menčetića. Nikola Zrinski je 1660. u Čakovcu ugostio Jakova Tolliusa, svjetski poznatog znanstvenika iz Nizozemske, koji je u jednom svom pismu iz 1671. godine naveo opis Čakovca i bogatstva Zrinskih. Jakov Tollius je pisao i o političkim mišljenjima Nikole Zrinskog. Tako Tollius ističe da Nikola Zrinski smatra kako „opasnost za naš opstanak, a nakon uzmaca Turaka preostaju Beč i Mleci kao opasne snage, nerazmjerno prodornije od Stambula“. Zrinski je prema Tolliusu isto tako ustvrdio da je s obzirom na moguću međunarodnu pomoć Hrvatskoj mišljenja kako je „francuska politika kralja Luja XIV. neiskrena i sebična“, te kako „osim na sebe, mi ne možemo računati ni na koga“.³⁶

Nikola Zrinski je postao hrvatski ban 27. prosinca 1647. godine, a instaliran je na bansku čast 14. siječnja 1649. godine u Varaždinu na zasjedanju Hrvatskoga sabora. Tu je dužnost Nikola Zrinski obnašao do svoje smrti 1664. godine. U svom govoru prilikom polaganja banske prisega koji je izrekao sa 28 godina starosti Nikola Zrinski je

³⁴ Mijatović 1992: 30, 36.; Šišić 1991: 10.

³⁵ Mijatović 1992: 30, 32.

³⁶ Mijatović 1992: 30, 36, 38.

svoju bansku službu posvetio „ovoj premljoj domovini“, te je okupljenima poručio: „ujedno vas sve zaklinjem besmrtnim Bogom, da i vi budete složni i pazite budno na državu“. Jedna od najvažnijih djelatnosti Nikole Zrinskog odnosila se na reformiranje vojske sa ciljem ofenzivnog djelovanja protiv Osmanskog Carstva, u čiju svrhu je proučavao djela raznih vojnih teoretičara.³⁷ O tome je pisao u svome djelu napisanom na mađarskom jeziku *Lijek protiv turskog opijuma* (Az török áfium ellen való orvosság). Uz to Nikola se bavio i književnošću, te je 1651. godine izdao lirsko djelo *Jadranskoga mora sirena* (Adriai Tengernek Syrenaia) napisano na mađarskom jeziku. To djelo je Petar Zrinski 1660. godine preveo na hrvatski jezik.³⁸

Dok je Nikola Zrinski bio ban u Banskoj Hrvatskoj izbio je više buna. To su bile treća buna Štibrenaca (1654.), druga sisačka buna (1653.-1659.), prva posavska buna (1653.-1659.) na posjedu grofa Emerika Erdödyja, te druga posavska buna (1663.-1664.). Za cijelo vrijeme svoga banovanja Nikola je pokušavao proširiti bansku sudbenu vlast i dobiti poziciju generala Hrvatske krajine za svoga brata. Početkom 1654. godine Petar Zrinski je sudjelovao u Kandijskom ratu (1645.-1669.) na strani Mletačke Republike, te je 23. i 24. svibnja 1654. godine sa svojim brodovljem posjetio Perast u južnom Jadranskom moru gdje je bio ugošćen od strane stanovništva toga mjesta.³⁹

4.3. Gospodarska podloga politike Zrinskih i Frankopana

Gospodarska podloga političkih aspiracija i vojnih djelovanja Zrinskih i Frankopana u 17. stoljeću bili su njihovi veliki posjedi. U 80-tim godinama 16. stoljeća dovršeno je stvaranje velikih kompleksa zrinsko-frankopanskih posjeda u Hrvatskom Kraljevstvu. Najznačajnije vlastelinstvo u vlasništvu Zrinskih bilo je međimursko vlastelinstvo. Zrinski su to vlastelinstvo stekli 1546. godine, te je Međimurje u njihovo vrijeme imalo status dvojne pripadnosti. Naime, Juraj Zrinski je vezao Međimurje uz Kraljevinu Ugarsku, tj. uz Zaladsku županiju pokušavajući tako postati zaladski veliki župan, dok

³⁷ Mijatović 1992: 46-48, 66.; Pálffy 2012: 145.

³⁸ Mijatović 1992: 48.; Kurelac, Ladić 2005: 134.

³⁹ Mijatović 1992: 48-49.

je 1664. godine Nikola Zrinski u Čakovcu sazvao Bansku konferenciju, čime se pretpostavlja kako je Čakovec tada smatran dijelom Hrvatskog Kraljevstva. Na međimurskom vlastelinstvu bilo je oko 1100 selišta, ali ih je oko dvije trećine bilo pod vazalnim plemićima.⁴⁰

Vlastelinstva Rakovec i Vrbovec Zrinski su stekli 1531. godine. Ta vlastelinstva su bila bitna kao poveznica između Međimurja te primorskih i pokupskih posjeda obitelji Zrinski, dok je njihov ekonomski značaj bio minoran. Medvedgradsko vlastelinstvo je imalo razvijeno vinogradarstvo što je bila jedna od najunosnijih agrarnih djelatnosti toga vremena. Pokupski posjedi obitelji Zrinski bila su vlastelinstva Ozalj i Ribnik, koja su stekli 50-tih godina 16. stoljeća, dok su nešto kasnije stekli posjed Švarču. Zrinske posjede u Vinodolu nadzirao je gubernator primorskih gradova sa sjedištem u Bakru. Uz navedeno Zrinski su još posjedovali i vlastelinstvo Božjakovinu, te vlastelinstva u Gorskom Kotaru i Brodu na Kupi. Od 1651. godine ekonomski važan bio je tada otvoren rudnik željeza u Čabru. Zrinski su u Čabru osnovali prvu manufakturu u Hrvatskom Kraljevstvu. Iako posjedi Zrinskih u Vinodolu nisu bili ekonomski važni, oni su im osiguravali izlaz na more što je bilo izuzetno bitno za trgovinu Zrinskih. Važniji frankopanski posjedi u 17. stoljeću bili su Novi u Vinodolu, Novigrad na Dobri, Bosiljevo, Severin, Zvečaj i Hojsić. Sveukupno na svim frankopanskim posjedima je 60-tih godina 17. stoljeća obitavalo oko 1250 obitelji kmetova i slobodnjaka. Zrinski i Frankopani su posjedovali cijelu tadašnju hrvatsku obalu, od Rijeke do Senja.⁴¹

Zrinski i Frankopani su utjecali na povezivanje različitih dijelova Hrvatskog Kraljevstva, budući kako su se njihovi posjedi protezali od Jadranskog mora do rijeke Mure. Na usmjerenje političkog djelovanja Zrinskih posebno je zaslužna lokacija njihovih posjeda. Kako su još u 16. stoljeću zbog osmanskih osvajanja izgubili posjede u Pounju, te s obzirom kako je većina njihovih vlastelinstava bila pod prijetnjom osmanskih provala u 17. stoljeću Zrinski su zbog tih razloga postali žestoki pobornici ofenzivnog rata protiv Osmanskog Carstva. Naravno tu se njihov privatni interes poklapao s interesom cjelokupnog hrvatskog plemstva i naroda. Zrinski i Frankopani su uz svoju književnu djelatnost poticali razvitak hrvatskoga jezika i u administrativnim djelatnostima na svojim vlastelinstvima. Tako su se na većini njihovih posjeda urbari i

⁴⁰ Adamček 1972: 23-24.; Budak 2007: 53.

⁴¹ Adamček 1972: 24-25.; Strčić 1991: 37.

isprave pisali hrvatskim jezikom, a razvila se i terminologija na hrvatskom jeziku za neke posebne vrste roba.⁴²

Struktura vlasništva na posjedima Zrinskih i Frankopana se dijelila na imanja u neposrednom vlasništvu Zrinskih i Frankopana, te na imanja u njihovom posrednom vlasništvu u što su se uvrštavala imanja nižih plemića koji su dobili posjede kao nagradu za službu, a zvali su se beneplacentiarii i na imanja plemića koji su za njih dali novac, tj. summalisti. Većina imanja na međimurskom, ozaljskom i ribničkom vlastelinstvu nalazila su se u rukama summalista, beneplacentiarii i slobodnjaka. Nikola i Petar Zrinski su vodeći učinkovitu gospodarsku politiku uspjeli otkupiti veći broj otuđenih imanja.⁴³

Većina vlastelinstava Zrinskih i Frankopana je u 16. stoljeću prošla kroz velike devastacije zbog osmanskih napada. To se nastavilo i u 17. stoljeću čemu svjedoči broj od 28% napuštenih selišta u Međimurju u 1672. godini. Kmetovi su napuštali selišta zbog ratne opasnosti, te zbog prevelikih feudalnih tereta. Zbog toga su Zrinski pokušavali privući nove naseljenike na svoje posjede, te su im iz istog razloga nudili razne povlastice. Tako je veliki broj slobodnjaka na posjedima Zrinskih rezultat potrebe za radnom snagom i vojnim obveznicima. Budući kako su Zrinski imali veliku potrebu za vlastitom banderijalnom vojskom, na svojim posjedima su naselili veći broj slobodnjaka i Vlaha. Na frankopanskim posjedima Bosiljevo i Severin se u početku 17. stoljeća isto tako naseljava veliki broj slobodnjaka i Vlaha, koji usprkos nastojanju Frankopana da ih pretvore u kmetove, krajem 17. stoljeća čine oko 25% stanovništva. Na njihov opstanak u slobodnom statusu utjecala je potreba Zrinskih i Frankopana za banderijalnom vojskom, te vlastelinska trgovina u kojoj su aktivno sudjelovali.⁴⁴

Alodijalno gospodarstvo Zrinskih bilo je najrazvijenije na međimurskom, ozaljskom i ribničkom vlastelinstvu, te Švarči. Ostala vlastelinstva Zrinskih imala su slabije razvijeno alodijalno gospodarstvo zbog manjka kmetova kao u Božjakovini, Vrbovcu i Rakovici ili nepovoljnih prirodnih okolnosti kao u Brodu na Kupi i Medvedgradu.

⁴² Adamček 1972: 25-26.

⁴³ Adamček 1972: 27.

⁴⁴ Adamček 1972: 28-29.

Vinodol je imao najnerazvijenije alodijalno gospodarstvo, dok je vinogradarstvo bila najprofitabilnija gospodarska djelatnost na zrinsko-frankopanskim posjedima.⁴⁵

Konflikt između bečkog dvora i hrvatskih velikaša poput Zrinskih odigravao se i kroz trgovačko nadmetanje, dakle imao je svoj ekonomski aspekt. Zrinski i Frankopani su bili trgovački konkurenti Habsburgovcima na području Jadranskog mora, a u njihovim gospodarskim aktivnostima trgovina je imala izuzetnu ulogu. Zrinski su svojim trgovačkim aktivnostima uspjeli razviti i uvoz prekomorske robe. Habsburgovci su na Jadranskom moru trgovali putem svoje luke u Rijeci, dok je glavna trgovačka luka Zrinskih bila Bakar. Zbog većih carina u Rijeci trgovina se sve više odvijala preko Bakra. Kako bi se zaštitila habsburška trgovina nadvojvoda Ferdinand je zabranio trgovanje trgovcima iz Habsburške Monarhije na imanjima Zrinskih. Kako su na područjima Zrinskih carine bile niže trgovci su se ipak odlučili na krijumčarenje robe u Bakru. Tako je nadvojvoda Ferdinand odredbom proglasio svu robu koja se trguje u Bakru krijumčarenom. Ta odredba je proglašena ništavnom 1635. godine, budući kako je kralju Ferdinandu II. za vrijeme Tridesetogodišnjeg rata bila potrebna podrška Zrinskih. Nakon završetka Tridesetogodišnjeg rata 1648. godine ta odredba se ponovno primjenjivala. Habsburgovci su nastojali ometati trgovinu Zrinskih no u tome nisu bili uspješni. Zrinski su svoju trgovinu 40-tih godina 17. stoljeća proširili na uvoz soli, a 50-tih godina su počeli izvoziti željezo i željeznu robu proizvedenu u Čabru. U 17. stoljeću često su koristili usluge posrednika pri organiziranju trgovine, no isto tako su više puta sami neposredno organizirali vlastitu trgovinu.⁴⁶

Struktura uvoza Zrinskih kroz Vinodol početkom 17. stoljeća pokazuje kako je najvrijedniji uvozni proizvod bio tekstil kojega su nabavljali preko trgovaca iz Venecije i Trsta, te je on činio oko 80% vrijednosti ukupnog uvoza. Drugi po vrijednosti bili su prekomorski proizvodi i roba iz kolonija, poput limuna, talijanskih vina i sapuna koji su činili oko 10% ukupne vrijednosti uvoza. Treća vrsta uvozne robe bila je tkz. *primorska marha*, tj. roba iz Vinodola i okolice namijenjena za kontinentalna područja. To je većinom bila riba i drugi morski proizvodi poput lignji i hobotnica. Ta roba je isto tako činila oko 10% vrijednosti uvoza. Zrinski su 40-tih godina 17. stoljeća unaprijedili svoju trgovinu soli, te je u Bakru od tada postojao posebni službenik zadužen za

⁴⁵ Adamček 1972: 30-31.

⁴⁶ Adamček 1972: 35-36.; Kurelac, Ladić 2005: 128.

trgovinu soli naziva *officialis salinaris*. Tada su uložena velika novčana sredstva u izgradnju skladišta za sol.⁴⁷

Struktura izvoza Zrinskih preko Vinodola je početkom 17. stoljeća obuhvaćala poljoprivredne proizvode, stoku i drvo kao najvažnije izvozne proizvode. Takva struktura izvoza se u potpunosti promijenila nakon 1651. godine zbog otvaranja rudnika u Čabru. Tada su željezo i željezna roba postali najvažniji proizvodi koje su Zrinski izvozili. Više od polovice svih prihoda sa vinodolskog vlastelinstva dolazilo je iz trgovine željeza. Unatoč tome što su Nikola i Petar Zrinski učinkovito vodili svoje gospodarske poslove, oni nisu uspjeli popraviti negativnu trgovačku bilancu koju su naslijedili, tj. uvoz je bio daleko veći od izvoza, te su se morali zaduživati kako bi pokrivali taj deficit. Većinu tih dugovanja naslijedila je Ugarska dvorska komora nakon konfiskacije njihovih posjeda.⁴⁸

Trgovački put kojim je roba Zrinskih putovala protezao se od Čakovca, tj. Međimurja pa sve do luke Bakar u Hrvatskom primorju. Frankopani su isto održavali trgovački put od Novog do Bosiljeva. Tako su glavni trgovački putevi u Hrvatskom Kraljevstvu u 17. stoljeću prolazili preko zrinsko-frankopanskih posjeda. Kako bi se trgovina što učinkovitije razvila velik broj njihovih podložnika je doživio promjenu svojih obveza, te time i svoga položaja. Tako se obveza tlake ili jedan njen dio pretvorio u *tovorničiju*, tj. obvezu da vlastelinsku robu prevoze konjima preko određenih udaljenosti. Mogli bismo ustvrditi kako je ta promjena promijenila položaj podložnika u status slobodnjaka. *Tovorničijom* su i Vlasi na zrinsko-frankopanskim posjedima izvršavali svoje feudalne obveze. Kroz 17. stoljeće razvio se vlastelinski monopol u trgovini, čime je oslabila seljačka trgovina. Tako su Zrinski 1641. godine uspjeli uspostaviti monopol nad trgovinom soli, te su svojim podložnicima zabranili kupovinu soli izvan vlastelinstva.⁴⁹

Koncentriranje velikih posjeda u vlasništvu Zrinskih i Frankopana imalo je utjecaj na politički razvoj Hrvatskog Kraljevstva. Ti posjedi su dali gospodarsku snagu njihovoj politici čiji je cilj bila samostalnost Hrvatske. Raspored tih imanja u geografskom prostoru je svojom pozicijom povezivao hrvatske zemlje. Položaj njihovih

⁴⁷ Adamček 1972: 37-38.

⁴⁸ Adamček 1972: 38-39.

⁴⁹ Adamček 1972: 39-41.

imanja je isto tako utjecao na Zrinske da postanu vodeći zagovaratelji ofenzivnog rata protiv Osmanskog Carstva, budući kako su njihovi posjedi bili veoma izloženi pustošenjima osmanske vojske.⁵⁰

4.4. Austro-turski rat (1663.-1664.)

Razlog započinjanja Austro-turskog rata (1663.-1664.) bile su nesuglasice između Osmanskog Carstva i Habsburške Monarhije oko izbora novog kneza kneževine Erdelj. Kandidati za novog kneza bili su Ivan Kemeny, podržavan od Habsburške Monarhije, te Mihajlo Apafy, kojega je podržavalo Osmansko Carstvo. Za vrijeme toga rata pokušavalo se uspostaviti međunarodni protuturski savez čiji bi cilj bio oslobođenje okupiranih kršćanskih zemalja pod vlašću Osmanskog Carstva što je najviše bilo u interesu predstavnika Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva poput Zrinskih. Rat je započeo 22. lipnja 1663. godine, a osmansku vojsku je od početka vojnih operacija osobno predvodio veliki vezir Ahmet Köprülü. Vrhovni zapovjednik carske vojske bio je grof Raimondo Montecuccoli. On se u početnoj fazi rata strateški povlačio sa svojih oko 40 000 vojnika pred jačom osmanskom vojnom silom koja je brojila oko 120 000 vojnika. Nikola i Petar Zrinski su oboje aktivno sudjelovali u ovome ratu. Tako je u studenom 1663. godine Nikola Zrinski spriječio prodor dijela osmanske vojske u Štajersku sa svojim brojčano slabijim snagama. U ljeto 1663. godine Petar Zrinski je rat prenio na osmansko područje uništivši nekoliko neprijateljskih utvrda u svome pohodu.⁵¹

Petar Zrinski je 16. listopada 1663. godine sa svojih 2500 vojnika pobijedio Ali-pašu Čengića i njegovih 10 000 vojnika u bitki kod Jurjevih Stijena kraj Otočca. Ali-paša Čengić je planirao osvojiti Otočac, pa zatim prodrijeti u Kranjsku, no u toj bitki je poginula jedna petina njegove vojske, a Ali-pašu Čengića je zarobio Petar Zrinski. Pred tom osmanskom vojskom se prije bitke u Ljubljani povukao karlovački general Herbert Auersperg, no saznajući za ishod bitke kod Jurjevih Stijena i zarobljavanje osmanskog zapovjednika žalio se vlastima Habsburške Monarhije na Petra Zrinskog kako bi dobio

⁵⁰ Adamček 1972: 45.

⁵¹ Mijatović 1992: 54-55.

otkupninu za Ali-pašu Čengića, što mu je i uspjelo. Na zasjedanju u Varaždinu Hrvatski sabor se 12. prosinca 1663. godine odlučio za provođenje insurekcije. Zahvaljujući takvoj odluci Hrvatskoga sabora ban Nikola Zrinski je dobio na raspolaganje 25 000 vojnika sa kojima je od 13. siječnja do 15. veljače vojno djelovao na teritoriju Osmanskoga Carstva. Nikola Zrinski je bez odobrenja Dvorskog ratnog vijeća započeo svoju Zimsku vojnu i uspio je osvojiti Bobovišće, Berezenice i Barč, te je 31. siječnja 1664. godine zapalio Sulejmanov most na Dravi. Započeo je i opsadu Kaniže, ali se morao povući.⁵² Sulejmanov most kod Osijeka koji je Nikola Zrinski uspio uništiti u Zimskoj vojni bio je veoma strateški značajan, te je njegovim uništenjem usporeno napredovanje osmanske vojske.⁵³

Početkom 1664. godine održavao se carski sabor u Regensburgu na kojem su njemački knezovi izbornici raspravljali o slanju vojne i financijske pomoći caru Leopoldu I. u ratu protiv Osmanskoga Carstva. Okupljeni se nisu mogli dogovoriti oko toga tko će biti vođa ujedinjene kršćanske vojske, a raspravljali su i o tome koju strategiju će koristiti u ratu. Leopoldov ministar Ferdinand Porcia je zagovarao defanzivnu strategiju u ratu s Osmanskim Carstvom, te dogovaranje mira sa istim zbog opasnosti od francuske ekspanzionističke politike. Raimondo Montecuccolli je predlagao ofenzivni plan, ali njemu nisu vjerovali ni oni knezovi koji su takav plan podržavali jer ga se smatralo odanim caru Leopoldu I. Politički cilj Zrinskih u Regensburgu bio je uvjeriti sudionike sabora za potrebom nastavka ofenzive koju je Nikola Zrinski započeo svojom Zimskom vojnom. Nikolini predstavnici na saboru bili su Petar Zrinski i Fran Krsto Frankopan. Petar Zrinski je od veljače 1664. godine obavještavao sudionike sabora o uspjesima kršćanske vojske poput uništenja osječkog mosta. Ratni plan Nikole Zrinskog je uključivao i premještanje zone vojnih operacija prema jugu kako bi se u rat pokušalo uvući Mletačku Republiku. Bečki diplomati su u isto vrijeme uvjerali mletačkog ambasadora Antonija Negrija kako bi u slučaju osmanskog usmjerenja na jug Karlovac lako pao čime bi pokrajina Friuli u mletačkom zaleđu bila ugrožena sa kopna.⁵⁴

⁵² Mijatović 1992: 55-56.; Pálffy 2012: 119.

⁵³ Nazor 2007: 23.

⁵⁴ Bene 2001: 74-75.

Petar Zrinski je na saboru u Regensburgu prema dogovoru sa svojim bratom Nikolom pokušavao za sebe ostvariti imenovanje na poziciju karlovačkog generala, tj. zapovjednika Hrvatske krajine za što je imao potporu izbornog kneza Mainza Johanna Philippha von Schönborna. Takav razvoj situacije značio bi kako hrvatski ban Nikola Zrinski, kao zapovjednik ugarskih i hrvatskih jedinica u ratu, može aktivno i blisko surađivati sa vodećim čimbenikom u Vojnoj krajini, za razliku od tadašnjeg karlovačkog generala Auersperga sa kojim nije bio u dobrim odnosima. Bečki dvor nije priželjkivao takvu konstalaciju snaga, pa je habsburška diplomacija spriječila Petra Zrinskog u njegovim namjerama. Bečki dvor nije sa odobravanjem gledao ni na približavanje predvodnika Rajnskog saveza, izbornog kneza Mainza i Zrinskih jer je von Schönborn bio u dobrim odnosima sa francuskim kraljem Lujom XIV.⁵⁵ Veliki zagovornik protuturske akcije bio je predvodnik Rajnskog saveza nadbiskup Mainza Johann Phillip von Schönborn koji je imao dobre diplomatske odnose sa francuskim kraljem Lujom XIV. i papom Aleksandrom VII. On je poput Zrinskih za antitursku koaliciju pokušao pridobiti Mletačku Republiku, te Poljsku i Švedsku, dok vodeći krugovi unutar Habsburške Monarhije nisu bili zainteresirani za ofenzivno djelovanje protiv Osmanskog Carstva. U to vrijeme je započela i uspostava diplomatskih odnosa između Zrinskih i francuskog kralja. Francuske vojne jedinice su se naposljetku pridružile kršćanskoj vojsci, no Mletačka Republika nije postala dio koalicije. Petar Zrinski nije uspio u naumu dobivanja pozicije karlovačkog generala, te je početkom svibnja napustio Regensburg.⁵⁶

Izgradnja utvrde Novi Zrin započela je 14. lipnja 1661., a dovršena je u ljeto 1662. godine, te je njena svrha bila osnaživanje obrane Međimurja i Štajerske.⁵⁷ Osmanska opsada Novog Zrina započela je početkom lipnja, a utvrda je osvojena i uništena 30. lipnja 1664. godine, iako je carska vojska pod generalom Montecuccolijem bila u mogućnosti pružiti pomoć utvrdi. Na takvu neaktivnost zapovjednika carske vojske Montecuccolija Nikola Zrinski se otišao žaliti kralju u Beč, no kralj je na prijedlog svojih savjetnika podržao nedjelovanje generala Montecuccolija. Hrvatski ban Nikola Zrinski je tada u protestu odstupio sa dužnosti zapovjednika ugarsko-hrvatskih snaga u

⁵⁵ Bene 2001: 76.

⁵⁶ Bene 2001: 76-77., 79-80.; Mijatović 1992: 54.

⁵⁷ Feletar 2012: 175.

tome ratu.⁵⁸ Nakon zauzeća Novog Zrina osmanska vojska je krenula prema Beču, starom cilju osmanskih osvajanja, tkz. zlatnoj jabuci.⁵⁹ General Raimondo Montecuccolli je nedugo zatim 1. kolovoza 1664. godine uspio pobijediti vojsku Osmanskog Carstva u bitki kod Szentgotthárda u blizini rijeke Rabe u kojoj su na habsburškoj strani sudjelovale i francuske vojne jedinice. No pobjeda kod Szentgotthárda ostala je neiskorištena, jer je nakon te bitke vladar bez obavještanja saveznika poslao izaslanika Simona Renigera u Vašvar kako bi sa velikim vezirom Ahmetom Köprülujem utancio mirovni ugovor. Pregovori o miru su završili 10. kolovoza, a 11. kolovoza mirovni ugovor je potpisan. Prema odredbama mirovnog ugovora Osmansko Carstvo je zadržalo sve što je osvojilo u ratu. Tako su Turci dobili Veliki Varadin i Nové Zámky, dok se u Ugarskoj trebala srušiti utvrda Szekelyhid pokraj Velikog Varadina. U Hrvatskoj se nije smjela obnavljati utvrda Novi Zrin. Novi knez Erdelja je prema mirovnom ugovoru postao Mihajlo Apafy, dakle osmanski pretendent. Uz to, car Leopold I. je još trebao poslati sultanu Mehmetu IV. dar u vrijednosti 200 000 forinti, dok je caru sultan trebao dati dar recipročne vrijednosti. Mir je potpisan na 20 godina. Sam mir je postao služben 27. rujna 1664. godine kada je veliki vezir primio carev potpis.⁶⁰

Upravo je Vašvarski mir bio povod velikašima u Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu koji su bili nezadovoljni politikom bečkog dvora da to svoje nezadovoljstvo započnu otvoreno izražavati. Raspoloženje među budućim urotnicima opisao je vrhovni ugarski sudac Franjo Nádasdy u jednom svom tekstu: „Protektor (Nijemac) tvoj, narode, odsijava u svijetlom sjaju, a ti si priličan svijeći, koja će doskora ugasnuti“ Nadalje Nádasdy o Nijemcima piše sljedeće: „Vjerniji su Turcima nego li kršćanima, vole Turke nego li nas za prijatelje, premda to biva na skrajnju propast i zemlje i naroda. Kada je veliki vezir goloruk stajao u Ugarskoj, sklopio je naš protektor s njim sramotan mir. Kada je carska vojska sretna bila, propao je Novi Zamek. Naše tvrđe daju u ruke njemačkih častnika i soldateske, a nas odstranjuju. Vojske ne plate, već im dopuste plijeniti zemlju i narod. Gladna vojska našeg protektora gore je opustošila zemlju nego Turci. Časti u zemlji daju nesposobnima, našega prava ne razumiju, a nama hoće da

⁵⁸ Šišić 1991: 62, 64.; Kontler 2007: 181.

⁵⁹ Matuz 1992: 78.

⁶⁰ Mijatović 1992: 64.

sude; obranu Krajine predali su pod Hofkriegsrath, a prihode zemlje nadzire njemačka Komora. Ne puštaju samo da Turci naše krajine pritišću, već ih Nijemci mužu.“ O potpisivanju Vašvarskog mira bez sudjelovanja predstavnika Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva Nádasdy navodi: „U slobodnoj zemlji ne naviješta se mir, niti se ne sklapa mir bez znanja zemlje.“⁶¹ Zahvaljujući svojim vojnim postignućima u tome ratu Nikola i Petar Zrinski postali su međunarodno slavni. Zbog njihovih ratnih aktivnosti Hrvatsko Kraljevstvo, te Kranjska i Štajerska ostali su pošteđeni osmanskog pustošenja, dok je osmanska vojska sa područja Austrije i Moravske, koje su bile pod zaštitom carske vojske, porobila oko 100 000 ljudi. Zbog toga je Nikoli i Petru Zrinskom veoma porastao ugled u cijeloj kršćanskoj Europi. Tako je španjolski kralj Filip IV. obdario Nikolu IV. redom Zlatnog runa, a francuski kralj Luj XIV. mu je poslao 10 000 talira za njegove zasluge za kršćanstvo, te ga je proglasio *pair de France*, tj. francuskim plemićem.⁶²

5. TIJEK UROTE

5.1. Traženje saveznika

Predstavnik francuskog kralja Luja XIV., Petar de Bonsy je još u travnju 1663. godine obavijestio svog kralja o nezadovoljstvu ugarskih i hrvatskih velikaša sa politikom bečkog dvora. Petar de Bonsy je Luju XIV. preporučio da ostvari veze s ugarskim i hrvatskim velikašima kako bi se njima okoristio u sukobu sa carem Leopoldom I. oko pitanja španjolskog nasljedstva. Zatim je francuski kralj na preporuku de Bonsyja uspostavio kontakte sa velikašima u Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu. Nakon što je Luj XIV. Nikoli Zrinskom poslao novac kao nagradu za uspješno vođenje rata s Osmanskim Carstvom on se odlučio snažnije povezati sa francuskim kraljem. Tako je Petar Zrinski 12. svibnja 1664. godine poslao Luju XIV. pismo u kojem su mu Zrinski

⁶¹ Mijatović 1992: 64-65.

⁶² Šišić 1991: 57.

predložili savez, na što su odgovor dobili u pismu 25. srpnja u općenitim frazama. Sredinom rujna 1664. godine Katarina Zrinski je na zahtjev svoga supruga Petra Zrinskog otišla u Veneciju na razgovore sa poslanikom Luja XIV. Petrom de Bonsyjem. U pregovorima sa de Bonsyjem Zrinski su dali kralju Luju XIV. ponudu o pokretanju ustanka u Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu, te dolazak pod vrhovništvo francuskog kralja. U tu svrhu htjeli su i poslati taoce, tj. svoje sinove u Francusku. Pregovori su se nastavili u Beču sa predstavnikom francuskog kralja Jacques Bretel de Gremonvilleom.⁶³ Kralj Leopold I. je pozvao nezadovoljne ugarske i hrvatske velikaše u Beč na sastanak koji se trebao održati 25. studenog kako bi objasnio svoje postupke vezano uz potpisivanje mirovnog ugovora s Osmanskim Carstvom. Nikola Zrinski se tome pozivu namjeravao odazvati, no u tome ga je spriječila smrt. Ban je preminuo 18. studenog 1664. godine prilikom lova na divljeg vepra u Kuršanečkom lugu. Na temelju izvještaja očevidaca njegova smrt je proglašena nesretnim slučajem.⁶⁴

Nakon smrti Nikole Zrinskog vođa urotnika protiv bečke apsolutističke politike u Hrvatskoj je postao Petar Zrinski, dok su nezadovoljnike u Ugarskoj predvodili ugarski palatin Ferenc Wesselényi i ostrogonski nadbiskup György Lippay. Početkom 1665. godine u Beču su se sastali Petar Zrinski i Gremonville koji je Petru naglasio kako je trenutna politička situacija u Europi nepogodna za pokretanje urotničkih planova. Petar Zrinski je nakon toga pokušao uspostaviti veze sa Mletačkom Republikom i članovima Rajnskog saveza. Kralj Leopold I. je Petra Zrinskog imenovao novim hrvatskim banom 24. siječnja 1665., no u bansku čast je službeno uveden tek 5. studenog 1668. godine. Petar Zrinski je ponovno za sebe zatražio i funkciju karlovačkog generala, no taj zahtjev mu kralj nije udovoljio. Katarina Zrinski je u lipnju 1665. godine u razgovoru sa Gremonvilleom ponovno zatražila francusku potporu, no ni to se nije materijaliziralo. Tada joj je Gremonville preporučio strpljivost. Petar Zrinski je ipak uspio od kralja Luja XIV. dobiti godišnju novčanu pomoć od 4000 talira.⁶⁵

Pripadnik pokreta protiv bečkog dvora prelat György Lippay je preminuo 3. siječnja 1666. godine i time je protuhabsburška struja u Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu ponovno oslabila. No, prilikom povratka iz Makovica u Ugarskoj sa vjenčanja svoje

⁶³ Mijatović 1992: 65.

⁶⁴ Mijatović 1992: 66, 69.

⁶⁵ Mijatović 1992: 71, 78-79.

kćeri Jelene sa Ferencom Rákóczyjem koje se održalo 1. ožujka 1666. godine, Petar Zrinski se sastao sa ugarskim palatinom Ferencom Wesselényijem sa kojim se još snažnije povezao. Petar Zrinski i Ferenc Wesselényi su tada izmijenili potpisane zavjernice u kojima su se obvezali i prisegli na međusobnu pomoć. Složili su se i oko traženja saveza sa francuskim kraljem Lujom XIV. Zrinski se nakon toga u travnju 1666. godine opet sastao sa Gremonvilleom u Beču, no iz tog sastanka nije proizišlo ništa povoljno za urotnike, budući kako je Gremonville Zrinskom poručio da Luj XIV. nije trenutno u mogućnosti pomoći ugarskim i hrvatskim velikašima. Ugarski državni sudac Ferenc Nádasdy se u lipnju pridružio urotnicima, a u srpnju 1666. godine je izmijenio zavjernice sa Wesselényijem. Ugarski velikaši koji su pristupili pokretu protiv bečkog dvora održali su sastanak u Muranyju u kolovozu 1666. godine na kojem su se odlučili za traženje saveza s Osmanskim Carstvom. Prema tom dogovoru Wesselényi je zatražio od erdeljskog kneza Mihajla Apafyja da pošalje izaslanika sultanu poradi ugovaranja saveza što je Apafy i napravio.⁶⁶

U prosincu 1666. godine Leopold I. se u Beču oženio sa španjolskom princezom Margaretom Terezijom.⁶⁷ U to vrijeme je u Beču ugarski palatin Wesselényi na zahtjev Petra Zrinskog ponovno kontaktirao Gremonvillea, preko njega zatražio novčanu pomoć od francuskog kralja, te ga obavijestio kako je potrebno hitno djelovati. Tada su se Petar Zrinski, Ferenc Wesselényi i Ferenc Nádasdy međusobno obvezali na vjernost i pomoć. Tijekom ožujka 1667. godine ugarski velikaši su odlučili ponovno po drugi put tražiti savez s Osmanskim Carstvom. U to vrijeme je 27. ožujka 1667. godine preminuo ugarski palatin Ferenc Wesselényi, čijom smrću su urotnici, nakon smrti Nikole Zrinskog i Györgyja Lippaya izgubili i treću bitnu ličnost u svome pokretu. Nakon tih događaja Ferenc Nádasdy je pokušavajući dobiti funkciju ugarskog palatina, koja je smrću Wesselényija ostala upražnjena, kralju Leopoldu I., kako bi stekao njegovo povjerenje prenio planove o povezivanju urotnika s Osmanskim Carstvom.⁶⁸

Iako je Gremonville upozorio Petra Zrinskog da ne vjeruje Nádasdyju 29. svibnja 1667. godine Zrinski se sa Nádasdyjem opet pismeno obvezao na međusobnu vjernost. U lipnju 1667. godine Petar Zrinski i Ferenc Nádasdy su na sastanku sa Gremonvilleom

⁶⁶ Mijatović 1992: 79-80.

⁶⁷ Zöllner, Schüssel 1997: 170.

⁶⁸ Mijatović 1992: 81.

ponovno tražili novčanu pomoć od Francuske, slanje 4000 francuskih vojnika, te pomoć francuske diplomacije u odnosima s Osmanskim Carstvom. Na takve zahtjeve je Gremonvilleu kralj Luj XIV. odgovorio kako može sklopiti ugovor sa Zrinskim, ali da ne očekuju ništa više od novčane pomoći, te da odugovlači sa pregovorima. U rujnu 1667. godine Petar Zrinski se povezoao sa štajerskim grofom Erazmom Tattenbachom, sa kojim je isto tako izmjenio zavjernice. U lipnju 1667. godine predstavnik Habsburške Monarhije u Osmanskom Carstvu Ivan Casanova je saznao od tumača velikog vezira Atanasija Panajottija o pokušaju povezivanja ugarskih i hrvatskih velikaša s Osmanskim Carstvom sa ciljem oslobađanja od habsburške vlasti, te je tu informaciju prenio kralju Leopoldu I. No, to su urotnici odmah saznali jer je Nádasdy bio prisutan u Tajnom vijeću prilikom čitanja tog izvještaja. Na novom sastanku između Gremonvillea, te Zrinskog i Nádasdyja u listopadu 1667. godine Gremonville im je preporučio da se ne povezuju s Osmanskim Carstvom, te da pričekaju na francusku pomoć još nekoliko mjeseci. Svom kralju Luju XIV. Gremonville je 10. studenog poslao pismo u kojem ga je savjetovao da ne ugovara savez sa ugarskim i hrvatskim velikašima sve dok se ne dovrše pregovori sa carem Leopoldom I. oko španjolske baštine. Petar Zrinski je u prosincu 1667. godine otputovao u sjevernu Ugarsku gdje je radio na pomirbi između tamošnjih katolika i protestanata. Za vrijeme svog boravka na tom području kupio je posjede u boršodskoj županiji, te je pregovarao sa krakovskim kanonikom Vojenskim o povezivanju sa profrancuskom strankom u Poljskoj. Prije povratka iz Ugarske Zrinski je posjetio svog zeta Ferencu Rákóczyja, te mu je spomenuo postojanje protuhabsburškog pokreta. U veljači 1668. godine Zrinski je u Beču razgovarao sa predstavnikom Mletačke Republike o dobivanju podrške za borbu s Osmanskim Carstvom. Početkom 1668. kralj Luj XIV. i car Leopold I. su se dogovorili oko podjele španjolske baštine, te su ugovor o podjeli potpisali 28. veljače 1668. godine. Od tada započinje konačno odstupanje francuskog kralja od pružanja pomoći ugarskim i hrvatskim velikašima u njihovim planovima za oslobođenje od vlasti Habsburgovaca.⁶⁹

⁶⁹ Mijatović 1992: 81-82.

5.2. Otkrivanje urotničkih planova

Nezadovoljnici habsburškom vlašću su se u lipnju 1668. sastali u sjevernoj Ugarskoj, u Stubničkim Toplicama gdje su odlučili ubrzo podignuti ustanak, te razradili plan o tome, no od toga se odustalo nakon vijećanja na skupštini urotnika u Szendrőu 18. kolovoza 1668. godine. U Szendrőu su urotnici odlučili pozvati erdeljskog kneza Apafyja da im se pridruži. Tada se dogodilo i prvo ozbiljnije curenje informacija iz samih urotničkih krugova. Ladislav Fekete, jedan od sudionika skupštine je u rujnu 1668. godine nadbiskupu Szelepcsényju u Požunu rekao sve što zna o urotničkim planovima. Nakon toga su Fekete i nadbiskup Szelepcsényji otišli u Beč i kralju Leopoldu I. prenijeli informacije o uroti. Tako je Leopold I. saznao o komunikaciji između Zrinskog i Gremonvillea, o održavanju sastanka urotnika u Stubničkim Toplicama gdje se odlučilo započeti ustanak, te o pregovorima urotnika sa Turcima i o uspostavljanju veza sa profrancuskom strankom u Poljskoj. Car Leopold I. je na čelo istrage o tim saznanjima postavio svog ministra kneza Lobkowitza. Nakon rasprave o tim zbivanjima u Tajnom vijeću je 30. rujna 1668. godine odlučeno kako slučaj nije hitan, te da se situacija dodatno istraži.⁷⁰

Uz Ladislava Feketea urotnike je izdala i udovica palatina Wesselényija Marija Széchy. Zbog teškog financijskog stanja koje je naslijedila od muža ona je za 30 000 forinti predala carevu savjetniku grofu Rottalu sve dokumente urotnika koje je posjedovala. Zahvaljujući izdaji urote od strane njezinih sudionika bečki dvor je imao informacije o radnjama urotnika prije nego li je urota polučila ikakav učinak. Neki od dokumenata su vraćeni Mariji Széchy kako bi se prikrilo otkriće o saznanju namjera urotnika. Iako je vladar znao za planove Petra Zrinskog on je ipak 5. studenog 1668. godine u Zagrebu službeno uveden u bansku čast što bi moglo značiti kako Petar nije bio jako kompromitiran, no bečki dvor je zapravo obmanuo Zrinskog takvim postupanjem, želeći urotnike uhvatiti u njihovoj namjeri i uništiti ih legalnim argumentima. Od 1665. Petar Zrinski je od francuskog kralja Luja XIV. dobivao godišnju novčanu pomoć, a kada je ona izostala 1668. Zrinski je od Gremonvillea

⁷⁰ Mijatović 1992: 82-83.

zatražio objašnjenje, na što je 13. rujna 1668. godine dobio pismo u kojem se preko Gremonvillea Luj XIV. distancirao od urotnika.⁷¹

Početkom 1669. godine Petar Zrinski je još jednom pokušao ostvariti svoju dugogodišnju ambiciju. Kada je 29. travnja preminuo karlovački general Auersperg Zrinski je zatražio od Leopolda I. da ga imenuje za zapovjednika Hrvatske krajine, no taj zahtjev je ponovno odbijen. Na mjesto zapovjednika Hrvatske krajine došao je dotadašnji varaždinski general grof Josip Herberstein. Zrinskom nije pomoglo ni to što je njegova žena Katarina u Beču urgirala kraljici Margareti za svog muža. Takvo postupanje dvor je obrazložio navodeći kako je generalska služba inkompatibilna sa banskom. Nakon što je za novog poljskog kralja 19. lipnja 1669. godine izabran Mihajlo Wisniowiecki i taj politički čimbenik je uvučen u intrige urotnika iz Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva. Naime, Petar Zrinski je novog poljskog kralja pokušao nagovoriti da se oženi neutralnom danskom princezom, no to mu nije uspjelo jer se kralj Mihajlo naposljetku oženio nadvojvotkinjom Eleonorom, polusestrom cara Leopolda I. Tako su urotnici uz gubitak francuskog savezništva izgubili i mogućnost dobivanja potpore iz Poljske. Pismo Zrinskog za poljskog kralja je na talijanski jezik preveo brat njegove supruge Fran Krsto Frankopan koji se u lipnju 1669. godine pridružuje zrinsko-frankopanskom pokretu.⁷²

Poslije tih neuspjeha Petar Zrinski je teško skrivao svoju ljutnju. Kada su ga odbili imenovati gornjougarskim vrhovnim zapovjednikom Zrinski je rekao kako mu dvor uvijek daje dužnosti sa mnogo troška, dok se unosna mjesta daju nespretnim i nevrijednim ljudima.⁷³ Zrinski je isto tako zatražio od dvora da mu isplate 3000 forinti kao naknadu za razne troškove, a to mu je i obećano. No kada je došlo do isplate ti novci su mu dani kao predujam na račun njegove buduće plaće. Tada je Zrinski planuo i izjavio: „Ne znam, da li me dvor drži za dijete ili za ludu“, a u predsoblju kralja Leopolda I. je potkraj srpnja 1669. godine doviknuo: „Još će te me se bojati“ prijeteći dignutom šakom dvorjanicima kralja.⁷⁴

⁷¹ Šišić 1991: 74-75.

⁷² Mijatović 1992: 84.; Šišić 1991: 76-77.

⁷³ Mijatović 1992: 87.

⁷⁴ Šišić 1991: 78.

5.3. Diplomatska misija u Osmanskom Carstvu

U listopadu 1669. godine ugarski velikaši su ponovno po treći puta preko kneza Erdelja Apafyja pokušali uspostaviti odnose sa vodstvom Osmanskog Carstva, no to je saznao turski velikodostojnik Kara Ibrahim koji je Mađarima preporučio da ne pokušavaju pregovarati sa Portom preko posredovanja kneza Apafyja jer njega Turci preziru, nego uz pomoć Petra Zrinskog. Osmanlije su Zrinske poštovali, ali su ih smatrali i velikim protivnicima.⁷⁵ Tada je Nagy pokušao nagovoriti Zrinskog da pristane na pregovore s Osmanskim Carstvom. Sa time se složila i Petrova supruga Katarina. Zrinski je u studenom 1669. godine poslao svoje kapetane Bukovačkog, Pogledića i Berislavića u Osmansko Carstvo. Kontakt je uspostavio preko bosanskog paše kojemu je pisao kako je spreman doći pod sultanovo vrhovništvo, te ga je tražio da za novčanu naknadu posreduje za njega. Franjo Bukovački se sa te misije trebao vratiti 6. siječnja 1670. godine. Kako bi se osigurala tajnost njihovog putovanja proširene su glasine kako je Bukovački otišao u Gornju Ugarsku, a zapravo je iz Bosne krenuo u Solun. U to vrijeme je Nádasdy u Beču predao ministru Lobkowitzu više isprava koje su ugarske i hrvatske velikaše teretile kao urotnike. Prema odluci Tajnog vijeća knez Lobkowitz je uvjeravao Nádasdyja kako će njemu kralj Leopold I. pokazati milost ukoliko mu ostane vjeran. Krajem 1669. godine Ferenc Rákóczy je uspio na stranu Zrinskog dovesti gornjougarsko niže plemstvo.⁷⁶

Kada je Bukovački stigao u Solun 19. prosinca 1669. godine odmah je zatražio audijenciju kod sultana. Ponudu bana Petra Zrinskog je sultanu Mehmetu IV. iznio 24. prosinca. U njoj se navodi kako Ugarska i Hrvatska dolaze pod pokroviteljstvo sultana, a plaćati će godišnji danak od 12 000 talira, koji se nikada neće povećavati. U sultanovo ime Ugarskom i Hrvatskom vladati će Petar Zrinski i njegovi potomci, dok će po njihovom izumrcu Ugarska i Hrvatska same sebi izabrati novu dinastiju, što ima sultan potvrditi. Sultan ima priznati Ugarskoj i Hrvatskoj staru slobodu i ustav. Zrinskog će pomagati budimski paša sa 30 000 momaka, a zatreba li čitava osmanska vojska. Gradove koje će osmanska vojska oteti Nijemcima, predati će Turci Mađarima i

⁷⁵ Mijatović 1992: 87.; Moačanin 2001: 27.

⁷⁶ Mijatović 1992: 87-88.

Hrvatima. Umjesto Apafyja biti će postavljen erdeljskim knezom Ferenc Rákóczy, zet Petrov.⁷⁷

U Solunu su bili neodlučni oko takve ponude, pa je sultan poslao Bukovačkog na Kandiju kod velikog vezira. O dolasku Bukovačkog kod sultana bio je taj isti dan obavješten predstavnik Habsburške Monarhije pri Porti Ivan Casanova od tumača Janika Panajottija. Casanova je tu informaciju proslijedio u Beč. Bukovački je sredinom siječnja stigao na Kandiju, te je predao velikom veziru ponudu Zrinskog, no nije bio primljen u audijenciju. Veliki vezir Fazil Ahmet Köprülü se protivio njegovoj ponudi, te je pisao sultanu da se ne pouzdaje u Zrinskog jer ne bi bilo povoljno započeti novi rat sa Habsburškom Monarhijom. Sultanu je preporučio da ne pruži pomoć Zrinskom, nego neka se prema njemu ljubazno odnosi, te da mu napiše pismo u kojem će ga imenovati vrhovnim vojskovođom svih kršćanskih četa u Osmanskom Carstvu.⁷⁸

Bukovački se nakon boravka na Kandiji vratio u Solun odakle je 17. veljače 1670. godine krenuo prema Hrvatskoj sa sultanovom porukom kako će Zrinski službeni odgovor primiti preko bosanskog paše. Iako je misija Bukovačkog u Osmanskom Carstvu bila neuspješna, ni on ni Petar Zrinski to nisu znali. Sam Bukovački je bio uvjeren kako je savez s Osmanskim Carstvom osiguran. Uz to što je Casanova obavijestio bečki dvor o neuspjehu misije Bukovačkog, informacije o njegovom putu su u Beč došle i iz Hrvatske. Naime, jedan njemački vojnik je nakon svog bijega iz ropstva u Osmanskom Carstvu rekao grofu Nikoli Erdődyju kako je vidio Bukovačkog na osmanskom teritoriju. Budući kako je Nikola Erdődy već neko vrijeme bio u lošim odnosima sa Zrinskim, on je o tome izvijestio zapovjednika Slavonske krajine grofa Ferdinanda Ernesta Breinera. Breiner je tu informaciju proslijedio svojim nadređenima. Tako se Hrvatskom proširila vijest kako je Petar Zrinski postao saveznik Osmanskog Carstva.⁷⁹

⁷⁷ Mijatović 1992: 88.

⁷⁸ Mijatović 1992: 88-89.; Šišić 1991: 86.

⁷⁹ Mijatović 1992: 89.; Šišić 1991: 87, 89.

5.4. Ustanak i pregovori sa dvorom

Sredinom veljače 1670. godine je iz Beča naređeno generalu Josipu Herbersteinu da pazi na aktivnosti Zrinskog i Frankopana. Kada se početkom ožujka Bukovački vratio iz Soluna, obavijestio je Zrinskog kako će sultan uskoro izdati svećani hatišerif, te kako traži njegovog sina za taoca na dvije godine. Zrinski je tada dobio i pismo od bosanskog paše u kojem ga se titulira vrhovnim vojskovođom cijele osmanske vojske. Uz to širile su se glasine kako se osmanska vojska sprema za rat. Zbog tih informacija u urotničkim krugovima je počeo prevladavati veliki zanos. Tako je Fran Krsto Frankopan u svome pismu kapetanu Gašparu Čolniću od 9. ožujka 1670. godine naveo kako jedva čeka da se udruže sa Turcima, a kako će njemački „krilaki frkati po zraku“. U ožujku 1670. godine započele su pripreme za ustanak. Časnici Petra Zrinskog su dobili zapovijed da pozovu njegove podanike na oružje. Zrinski je poslao svoje časnike i episkopu Gavri Mijakiću kako bi organizirali za ustanak pravoslavne Vlahe u Slavonskoj krajini.⁸⁰ Marčanski unijatski vladika Gabrijel Mijakić (1663.-1670.) se pridružio Petru Zrinskom sa ciljem oslobođanja od nasilja koje su nad uskocima u Vojnoj krajini provodili njemački časnici. Episkop Mijakić je od Petra Zrinskog tražio i zaštitu od zagrebačkih biskupa koji su mu htjeli umanjiti jurisdikciju, dok su uskoci smatrali kako će ukidanjem marčanske eparhije izgubiti pravo na svoje vjerske obrede i postati kmetovi zagrebačkih biskupa.⁸¹ U planu urotnika je između ostalog bilo i zauzimanje Koprivnice, pa je Zrinski zatražio od zapovjednika Koprivnice Ferdinanda Loeberegga da mu preda grad, no Loeberegg je o tome izvijestio svoje nadređene koji su mu naredili da brani grad. Petar Zrinski je 10. ožujka poslao pismo svome zetu Rákóczyju u kojemu ga je obavijestio o savezu s Osmanskim Carstvom, te ga je zatražio novčanu pomoć. Budući kako je očekivao pomoć osmanske vojske u vezi toga kontaktirao je kaniškog pašu Mustafu, koji mu je 14. ožujka odgovorio kako još nije dobio naređenje od sultana.⁸²

Fran Krsto Frankopan je krenuo prema Zagrebu 18. ožujka, dok je njegov rođak Orfej Frankopan otišao obaviti pripreme za ustanak u Hrvatskom primorju. Sredinom

⁸⁰ Mijatović 1992: 89, 91.; Šišić 1991: 90.

⁸¹ Šanjek 1991: 202.

⁸² Mijatović 1992: 91.

ožujka kapetan Frankulin je na driveničkom polju i Bakru uspio okupiti oko 2000 naoružanih ljudi. Zrinski je 21. ožujka poslao Frankopanu pismo u kojem ga je obavijestio kako se carska vojska sprema na pokret u Slavonskoj i Hrvatskoj krajini. Frankopanu je napomenuo i da Bukovačkog obavijesti kako mu je potrebno oko 5000 turskih vojnika iz Kaniže za osvajanje Graza kako bi Bukovački ubrzao njihovu mobilizaciju. Zrinski je pisao i svojim saveznicima u Gornjoj Ugarskoj kako bi ih ohrabrio da ostanu ustrajni u zajedničkom planu. Kmetovima u Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru Zrinski je obećao ukinuti njihove obveze ukoliko se odazovu na njegov poziv.⁸³ Tako je upravitelj Ozlja Zmajlović 22. ožujka prema naredbi Zrinskog zatražio od vivodinskog župnika Mihovila Stampfera da razglasi proglas u kojem se od tlake oslobađa svaki podložnik Zrinskih koji se sa oružjem ili konjem pridruži banu u ustanku.⁸⁴ Niži kler i župnici sa vlastelinstava Zrinskih i Frankopana su poduprijeli urotu, te širili obavijest o oslobađanju od tlake.⁸⁵

No u isto vrijeme kada se spremao na vojno djelovanje protiv carske vojske, Petar Zrinski je zatražio udovicu svoga brata Nikole Sofiju Löbl da pokuša u Beču situaciju riješiti mirnim putem. Isto tako Zrinski je zamolio biskupa zagrebačke biskupije Martina Borkovića da u Beču posreduje za njega. Martin Borković je 17. ožujka stigao u Beč, te je ministru cara Leopolda I. knezu Lobkowitzu iznio prijedlog Zrinskog za mirno rješenje, te prigovore koje je imao na postupanja vlasti Habsburške Monarhije poput nepoštivanja hrvatskog bana, kršenja ustava Hrvatskog Kraljevstva i pljačkanja domaćeg stanovništva koje je provodio karlovački general Herberstein. Knez Lobkowitz je održao sastanak Tajnog vijeća 19. ožujka 1670. godine na kojem je donesen zaključak kako Zrinski podiže ustanak protiv kralja Leopolda I., te kako se povezao s Osmanskim Carstvom. Odlučili su da sa Zrinskim treba postupati milostivo kako bi ga namamili u Beč, dok su u isto vrijeme počeli mobilizirati vojne jedinice. Nakon što je car odobrio prijedloge svojih ministara biskup Martin Borković je 21. ožujka poslan natrag Zrinskom u Čakovec kako bi ga uvjerio da će mu kralj oprostiti ukoliko se preda. Borković se 26. ožujka vratio u Čakovec.⁸⁶ Situacija u Štajerskoj se prva razriješila. Saveznik Petra Zrinskog u Štajerskoj, grof Erazmo Tattenbach je uspio na stranu

⁸³ Mijatović 1992: 92.

⁸⁴ Šidak 1960: 370.

⁸⁵ Šanjek 1991: 200.

⁸⁶ Mijatović 1992: 92-93.

urotnika pridobiti grofa Karla Thurna, no Tattenbach je već 22. ožujka uhićen i odveden u Graz gdje je priznao sve o svojim vezama sa Zrinskim.⁸⁷

Prije Borkovićevog povratka Zrinski je 25. ožujka poslao u Beč kao svog poslanika irskog augustinca Marka Forstalla, odgajatelja svoga sina Ivana sa listom uvjeta. Zrinski je preko Forstalla od vladara tražio između ostalog da se pokrene ofenzivni rat protiv Osmanskog Carstva, da se kralj efikasnije brine o obrani Hrvatskog Kraljevstva, da domaći ljudi mogu postati generali, pukovnici i kapetani u Vojnoj krajini i da podmiri njegove dugove u iznosu od oko 40 000 forinti. Dan poslije u Beč je stigao Nikola Erdődy, te je od dvora dobio 6000 forinti za troškove podizanja vojske protiv Zrinskog u Hrvatskoj. Forstall je u Beču knezu Lobkowitzu iznio molbu Zrinskog za oprost zbog traženja saveza s Osmanskim Carstvom, jer je to napravio samo radi zaštite svoje obitelji i posjeda od osmanskih napada. Bio je spreman i predati svog sina kralju kao taoca kako bi mu dokazao svoju vjernost. Na sastanku Tajnog vijeća održanom 27. ožujka zahtjevi Zrinskog su odbijeni, te je odlučeno da ga se uhvati živog ili mrtvog. U skladu s time 30. ožujka je izdan proglas u kojem se obavještavalo sve žitelje Hrvatskog Kraljevstva da je Petar Zrinski lišen banske časti i da su mu posjedi konfiscirani. Unutar proglasa nalazila se odredba *damnatio memoriae*, tj. zabrana imena, te ukidanje prava nasljedstva. Zatim je 3. travnja izdan proglas u kojem su na njegovu poziciju imenovana dva banska namjesnika. Za banskog namjesnika za vojne poslove imenovan je Nikola Erdődy, a za banskog namjesnika za upravne poslove biskup Martin Borković.⁸⁸ Većina hrvatskoga plemstva je ostala odana kralju. Njih su predvodili grofovi Erdődy i Drašković. Iako su bili protivnici Zrinskih zagovarali su mirno rješenje, budući kako su se smatrali slabijima u odnosu na Zrinskog.⁸⁹

Krajem ožujka carska vojska se okupljala u južnoj Štajerskoj, a njezin zapovjednik general Paris Spankau dobio je naređenje da osvoji Čakovec i Legrad, te da uhvati Zrinskog i njegovu suprugu žive ili mrtve. U to isto vrijeme su u Beču carski savjetnici Lobkowitz i Hoher uvjeravali Forstalla kako se Zrinski može pouzdati u carevu milost. Forstall je 3. travnja sa pismom od kneza Lobkowitza krenuo na put za Čakovec. Za čitavo vrijeme koje su Borković i Forstall proveli u Beču, Zrinski se u Međimurju nije

⁸⁷ Šišić 1991: 91.

⁸⁸ Mijatović 1992: 93-94.; Šimat 2000: 67.

⁸⁹ Mijatović 1992: 94-95.

pripremao za oružani sukob, no Fran Krsto Frankopan i kapetan Franjo Bukovački jesu. Frankopan je 20. ožujka stigao u Zagreb, te je na Markovom trgu sa isukanom sabljom pozvao građane Gornjeg grada na odanost banu.⁹⁰ Vijeće Gornjeg grada je na Frankopanov poziv izjavilo kako će učiniti isto što i ostala zemlja, dok je Kaptol na savjet biskupa Borkovića odbio zahtjev da se pridruže banu.⁹¹ Kaptol je 1. travnja izrazio odanost caru od kojega je zatražio zaštitu. Bio im je neprihvatljiv najavljeni savez s Osmanskim Carstvom, te su bili nezadovoljni glasinama kako će Petar Zrinski osloboditi kmetove njihovih obveza ukoliko mu se pridruže. Kaptol nije bio zadovoljan ni suradnjom bana sa ugarskim protestantima.⁹²

Frankopan je u Zagrebu organizirao sabor 24. ožujka na kojem je okupljenom plemstvu objašnjavao razloge sklapanja saveza s Osmanskim Carstvom, tj. kako je do saveza došlo pod osmanskim prijetnjama, te zbog nebrige kralja za obranu Hrvatskog Kraljevstva. Rekao je prisutnima da se Bukovački dogovorio sa sultanom kako će Hrvatskoj biti osigurana vjera, sloboda i ustav. Okupljenima je napomenuo i pljačkanja njemačkih vojnika po Hrvatskoj, te postavljanje stranaca na položaje u Vojnoj krajini. Većina prisutnih se priklonila banu, osim turopoljskog plemstva čiji je komes Stjepan Svastović zatražio pomoć od kranjske vlade protiv Zrinskog. U to vrijeme dogodila se prva oružana akcija urotnika. Pokraj Kraljeva broda na Savi Frankopanova četa je zaplijenila četrdeset bačvi brašna koje su iz Celja dolazile za posadu u Petrinji, te su ih poslali za Zagreb. Frankopanovi ljudi su pazili i na prijelaz preko Save pokraj Susedgrada, te su tamo zarobljavali careve pristaše. Nakon održavanja sabora Frankopan je krenuo u Pokuplje kako bi tamo organizirao ustanak u Banskoj krajini. Kapetan Bukovački je nakon povratka iz Soluna sazvao opći sastanak u Lomnici u Turopolju za 18. ožujak, te je poduzeo akciju kod Petrinje. Zaplijenio je stoku i uništio vodenice pokušavajući tamošnjoj vojnoj posadi poremetiti opskrbu hranom. Tada je 20. ožujka otišao u Drenčinu pokraj Siska.⁹³

General Herberstein nije mirno gledao na postupke Frankopana i Bukovačkog, te je 22. ožujka sa 7000 vojnika krenuo iz Karlovca prema Turopolju. Nakon što je čuo za

⁹⁰ Mijatović 1992: 94-95.

⁹¹ Klaić 1976: 131.; Šišić 1991: 100.

⁹² Šanjek 1991: 199, 203.

⁹³ Mijatović 1992: 96.

pokret Herbersteinove vojske Frankopan se povukao u Zagreb, a od tamo krenuo prema Čakovcu. Carska vojska je u Lomnici spalila kuću kapetana Bukovačkog, a 7. travnja zauzela Švarču, posjed Petra Zrinskog. Nakon što je Frankopan otišao u Čakovec, zavladao je strah među pristašama Zrinskog, te se većina njegovih kapetana predala Herbersteinu. Kako je dolazak Herbersteinove vojske unio strah u redove pristaša Zrinskog, tako je i ohrabrio pristaše kralja Leopolda I., poput Kaptola i Turopolja. Kapetan Bukovački je 4. travnja pobjegao s obitelji i 30 ljudi preko Kupe u Zrin na teritorij Osmanskog Carstva. Bukovački je iz Zrina 5. travnja poslao pismo Zrinskom u kojem zagovara savez sa Turcima i borbu protiv cara, dok mu je Zrinski odgovorio kako će ostati vjeran caru.⁹⁴

Nakon što je Frankopan 1. travnja stigao u Čakovec, te potom obavijestio Zrinskog o manevrima Herbersteinove vojske, Zrinski je poslao kaniškom paši Mustafi izaslanike preko kojih je opet zatražio vojnu pomoć. Kaniški paša je ponovno odgovorio kako bez zapovijedi sultana ne smije djelovati. Nakon toga Zrinski je zatražio pomoć od budimskog paše, no i to je završilo neuspjehom. Saznavši za mobiliziranje carske vojske u Štajerskoj, uočivši nereagiranje osmanskih paša na njegove zahtjeve, te očekujući kako će Rákóczy podići ustanak u Ugarskoj što bi upropastilo mogućnost izmirenja sa dvorom, Zrinski je izvukao topove na zidine Čakovca i počeo se pripremati za oružani sukob. No povratkom Forstalla iz Beča Zrinski se umirio. Forstall se vratio u Čakovec 5. travnja, te je uvjeravao Zrinskog u uspjeh svoje pomirbene misije u Beču. Forstall je bio pod dojmom kako je car spreman pokazati milost. Istu misao je izrazio i biskup Borković koji je 5. travnja banu u pismu sugerirao da se podloži caru, te mu poručio kako je uvjeren da se car želi izmiriti sa njim. Zrinski i Frankopan su se tada odlučili pomiriti sa vladarem, te je Zrinski 7. travnja u Beč poslao Forstalla sa svojim sinom Ivanom, kao taocem i *cartom bianchom*, tj. neograničenom punomoći koju je car tražio od njega. Obojica velikaša su preko Forstalla caru Leopoldu I. poslali pisma u kojima su izrazili svoju odanost i zamolili ga za oprost. Forstall je 12. travnja stigao u Beč sa Ivanom Zrinskim, gdje su ga smjestili u stan bez straže.⁹⁵

⁹⁴ Mijatović 1992: 96-97.

⁹⁵ Mijatović 1992: 97-99.

5.5. Pljačka i konfiskacija zrinsko-frankopanskih posjeda

Carska vojska koja se nalazila kod Ptuja pod vodstvom generala Spankaua imala je zadatak provaliti u Međimurje i ne dopustiti Zrinskom bijeg u Kanižu ili Ugarsku. Kapetan Breuner je krenuvši iz Koprivnice trebao zauzeti Legrad, dok je general Herberstein trebao zauzeti pokupske i primorske posjede Zrinskog i Frankopana. General Spankau je 13. travnja 1670. godine ušao u Međimurje samo sa konjaništvom i krenuo prema Čakovcu. Istog dana kapetan Breuner je krenuo prema Legradu. Saznavši za pokrete carskih vojski Zrinski i Frankopan su 13. travnja oko 11 sati navečer krenuli iz Čakovca sa malom pratnjom od oko dvadeset ljudi uz osmansku granicu prema Beču. Nakon što su se Zrinski i njegova supruga Katarina oprostili ona je uništila inkriminirajuće isprave poput Tattenbachove zavjernice. Zrinski i Frankopan su u Beč stigli 18. travnja, te su odsjeli u augustinskom samostanu gdje je po njih kočiju poslao knez Lobkowitz. Zatim su ih odveli u gostionicu „K bijelom labudu“, a na večer su ih odvojili i stavili pod stražu.⁹⁶

General Spankau je 14. travnja bez otpora zauzeo Čakovec, pa je onda krenuo osigurati Kotoribu sa carskom vojskom. Taj dan je kapetan Breuner isto tako bez otpora zauzeo Legrad. Nakon što je 3. travnja izdan proglas o stavljanju Zrinskog van zakona u kojem je kralj naredio „da se njegovo imanje obrne za našu kraljevsku komoru“ to se i počelo ostvarivati nakon što je carska vojska sredinom travnja zauzela njegove posjede. Dolazak carske vojske pratila je pljačka zrinsko-frankopanskih imanja. General Spankau i njegovi njemački časnici su sebi prisvojili većinu pokretnina sa imanja Zrinskog u Čakovcu. Tako su carski vojnici uz prehrambene proizvode poput pšenice, raži i bačvi vina iz Međimurja otuđili puno goveda, ovaca i raznih dragocjenosti poput vrijednog oružja, dijamanta, srebra, pa čak i ključanice sa vrata. Opljačkana su i imanja Adama Zrinskog, sina Nikole Zrinskog iako ona tada nisu bila konfiscirana.⁹⁷

Karlovački general grof Josip Herberstein je opljačkao primorske posjede Zrinskog i Frankopana, te je sebi prisvojio dvije kuće Petra Zrinskog u Karlovcu. On je 12. travnja zauzeo Bakar iz kojeg je oteto sve što se moglo odnijeti. Ozaljske posjede je opljačkao

⁹⁶ Mijatović 1992: 99-100.

⁹⁷ Mijatović 1992: 101-102.

barun Fridrik Saurer, te je iz Ozlja u Karlovac preneseno više umjetničkih slika, vrijednih oružja, zemljovid svijeta, pokućstvo te mnogo prehrambenih proizvoda. Žumberački kapetan grof Ivan Ernst Paradeiser je opljačkao imanja u Liču i Grobniku, te rudnik u Čabru. Iz rudnika su odneseni svi gotovi proizvodi poput čavli i potkova. Vlasi iz Gomirja, Vrbovskog i Moravica su opljačkali posjede Zrinskog u Gorskom kotaru, dok je senjski potkapetan Gall iz Kraljevice otuđio nekoliko lađa s morskom soli, te čak i mramorne kipove. Uz pljačkanje imovine Zrinskog opljačkani su i njegovi kmetovi kojima je uzimana marva i žito. Od opljačkane imovine kralj Leopold I. je sebi između ostalog uzeo nekoliko odijela Petra Zrinskog, puno skupocjenog oružja, konjske oprave, sagove i nakit. Polovica Međimurja, tj. posjedi Adama Zrinskog su samo procijenjeni kako bi ih se odvojilo od posjeda Petra Zrinskog.⁹⁸ Nakon što je Adam Zrinski poginuo u bitki kod Slankamena 1691. godine ostatak posjeda Zrinskih je pripao Dvorskoj komori, budući kako on nije imao nasljednika.⁹⁹

Konfiskacija posjeda Zrinskih i Frankopana se službeno provodila od 19. svibnja do kraja lipnja 1670. godine od strane službenika Dvorske komore Petra Prašinskog i Franje Špoljarića. Do tada je već mnogo vrijednih pokretnina bilo otuđeno. Vojska je okupirala i sva imanja plemića koji su sudjelovali u uroti. Uprava Dvorske komore je uvedena na posjedima Petra Zrinskog, Frane Krste Frankopana i njihovih kapetana Franje Ivanovića, Baltazara Pogledića, Franje Bukovačkog i Franje Berislavića. Nakon što su administratori Dvorske komore dovršili konfiskaciju zrinsko-frankopanskih posjeda Komora je postala njihov vlasnik.¹⁰⁰

U Gornjoj Ugarskoj Ferenc Rákóczy je početkom travnja 1670. godine počeo organizirati ustanak protiv habsburške vlasti. Sazvao je zajedno sa Stjepanom Bocskayem sastanak u Saros-Pataku za 9. travnja na koji je pozvao sve muškarce sposobne za oružje. Obavijestio ih je o dogovoru Zrinskog sa sultanom što je ohrabrilo okupljene. Ustanak je u Ugarskoj započeo 10. travnja kada su ustanici uhitili tokajskog zapovjednika grofa Rudigera Stahrenberga i njegove časnike, te ih zatočili u Regeczu. Bezuspješno su pokušavali osvojiti Tokaj i Szatmar, a jedini uspjeh ugarskih ustanika bila je pobjeda u bitki pokraj Szatmara gdje su 23. travnja porazili dvije carske satnije.

⁹⁸ Mijatović 1992: 102-103.

⁹⁹ Budak 2007: 33.

¹⁰⁰ Adamček 1972: 42.; Mijatović 1992: 103.

Kako bi umirio ustanak u Gornjoj Ugarskoj knez Lobkowitz je 20. travnja nagovorio Zrinskog da pošalje pismo Rákóczyju u kojem bi ga odgovorio od nastavka borbe. Zbog toga je Rákóczy pod utjecajem Zrinskog odustao od nastavka borbe.¹⁰¹

5.6. Sudski proces

Petar Zrinski se 2. svibnja 1670. godine na očitovanju izjasnio kako nije imao namjeru sklopiti savez s Osmanskim Carstvom, a da je Bukovačkog poslao u Solun samo kako bi uhodio. Za širenje informacija o savezu sa Turcima optužio je grofa Nikolu Erdődyja. Isto tako Zrinski se branio kako njegovi kontakti sa Turcima nisu urodili nikakvim posljedicama, te da je prekinuo sve veze sa njima kada je dobio obećanje o pomilovanju od kneza Lobkowitza preko Forstalla. Za vojna djelovanja okrivio je Bukovačkog kojeg je opisao kao zavedenog sultanovim obećanjima. Frankopan je na očitovanju opravdavao svoje pismo od 9. ožujka kapetanu Čolniću kao nužnu obmanu, te objašnjavao kako je zaplijenio hranu na Savi kako ona ne bi došla u ruke Bukovačkog. Frankopan je za minule događaje okrivio banove časnike za koje je rekao da su sve započeli.¹⁰²

Krajem lipnja službeno je započela istraga nad hrvatskim velikašima. Istražni sudac Ivan Pavao Hoher je Zrinskog prvi put saslušao 26. lipnja. On je tada izjavio kako je na nagovor Frankopana započeo sa svojim djelatnostima protiv vladara. Dakle, okrivio je Frankopana, ali je njegove postupke pripisao tome što ga je zanimala mladost. Kada je Hoher to pripočeo Frankopan tada je i on počeo optuživati Zrinskog. Istražnom sucu je rekao kako je Zrinski pokušavao poljskog kralja odgovoriti od ženidbe sa nadvojvotkinjom Eleonorom. Poslije saslušavanja Hoher je zaključio kako su Zrinski i Frankopan krivi za zločin uvrede Veličanstva zbog pregovora sa Turcima i Poljacima, te pokušaja postavljanja drugog vladara na prijestolje Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva. Na primjedbe o nadležnosti bečkog suda za suđenje hrvatskim velikašima, carevi ministri su 29. kolovoza ustvrdili kako su Zrinski i Frankopan vojni časnici, pa spadaju pod

¹⁰¹ Mijatović 1992: 104.

¹⁰² Mijatović 1992: 104-105.

vojni sud, te da se ubrajaju među štajerske i kranjske plemiće, pa spadaju pod austrijski sud. Isto tako u Beču su se dogovarali o savezu, pa su počinili zločin i u Austriji. Odlučili su kako će se proces protiv hrvatskih velikaša voditi u Bečkom Novom Mjestu, a ako žele mogu si angažirati branitelje. Od 6. rujna 1670. godine Zrinski i Frankopan su se nalazili u Bečkom Novom Mjestu pod strogom stražom.¹⁰³

Proces se odvijao na izvanrednom sudu (*iudicium delegatum*) na čijem čelu je bio barun Hoher uz još jedanaest austrijskih velikaša i plemića. Tužitelj u sudskom procesu bio je državni odvjetnik dr. Đuro Frey, koji je optužnicu podignuo 7. studenog. U njoj se kao glavni zločin navodila uvreda Veličanstva. Zrinskog se teretilo za uspostavljanje saveza s Osmanskim Carstvom, te dogovaranje sa Poljacima i ugarskim velikašima, dok je Frankopan optužen za sudjelovanje u veleizdaji.¹⁰⁴ Sastav suda i samo suđenje predstavljalo je povredu staleških prava, jer je velikašima iz Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva mogao suditi samo Ugarski sabor, dok u sudu nije bilo nijednog predstavnika iz tog kraljevstva.¹⁰⁵

Petar Zrinski se tokom postupka više puta pismeno obraćao kralju Leopoldu I. i knezu Lobkowitzu, te ih podsjećao na svoje zasluge za kralja. U sudskom procesu odvjetnik Frankopana bio je dr. Ivan Eylers, dok je odvjetnik Zrinskog bio dr. Adam Ignac Strelle. Dr. Eylers je obranu Frankopana temeljio na zaslugama njega i njegovih predaka za habsburšku dinastiju i kršćanstvo. On se pozivao i na nenadležnost austrijskog suda u suđenju njegovom klijentu, no takvi argumenti su bili odbačeni.¹⁰⁶

Fran Krsto Frankopan je osuđen na smrt 11. travnja 1671. godine zbog neprijavljivanja saveza Petra Zrinskog s Osmanskim Carstvom i zbog njegovog pisma kapetanu Čolniću koje je interpretirano kao uvreda carskoj vojsci i njemačkom narodu. U osudi je navedeno kako je Frankopan protiv kralja pokušao pridobiti Zagreb, hrvatske staleže i Vlahe, te kako je prisvojio hranu poslanu za posadu u Petrinju i vrijeđao kralja. Odvjetnik Petra Zrinskog dr. Strelle je njegovu obranu temeljio na nekompetentnosti suda u ovom slučaju, te se oslanjao na Zlatnu bulu Andrije II. iz 1222. godine. Petar

¹⁰³ Mijatović 1992: 105-106, 109.

¹⁰⁴ Mijatović 1992: 109.; Šišić 1991: 120.

¹⁰⁵ Klaić 1976: 135.

¹⁰⁶ Mijatović 1992: 110.

Zrinski je na smrt osuđen 18. travnja, te je kao njegov najteži zločin navedeno kako je htio biti vladar Hrvatske.¹⁰⁷

Kralj je presudu potvrdio 25. travnja, a osuđenima je ona priopćena 27. travnja. Nakon saznanja o osudi Zrinski i Frankopan su se ispovijedili, te napisali pisma svojim suprugama. Prije izvršenja kazne dopušteno im je da se zadnji put sastanu i oproste jedan sa drugim. Na sastanku su morali komunicirati na njemačkom jeziku i u nazočnosti kapetana straže Ehra. Frankopan je Zrinskog zamolio da mu oprost za sve čime ga je uvrijedio, što je Zrinski i napravio, pa isto zatražio od Frankopana. Obojica su izjavili kako se ne boje smrti, te su se zagrlili i izljubili. Car Leopold I. je 29. travnja osuđenima oprostio sječu desne ruke što je bio dio kazne za teške zločine. Pogubljenje je izvršeno ujutro 30. travnja 1671. godine u Bečkom Novom Mjestu. Prvo je pogubljen Petar Zrinski u 9 sati, a odmah zatim je usmrćen Fran Krsto Frankopan. Njihova tijela su pokopana u crkvi sv. Mihajla u Bečkom Novom Mjestu.¹⁰⁸

Drugi prominentni sudionici urote su doživjeli sličnu sudbinu. Grof Ferenc Nádasdy je pogubljen u Beču 30. travnja 1671. godine, a njegovi posjedi su isto bili opljačkani i konfiscirani. U Požunu je na isti dan usmrćen grof Ferenc Bónis, koji je predvodio ugarske protestante. Štajerski velikaš grof Erazmo Tattenbach je smaknut 1. prosinca 1671. godine. Udovici palatina Wesselényija Mariji Széchy su odlukom suda od 13. veljače 1671. konfiscirali posjede, a nju su internirali u Beču odakle je puštena na slobodu 1676. godine.¹⁰⁹ Od vodećih ličnosti urote jedino je Ferenc Rákóczy uspio izbjeći smrtnu kaznu plativši dvoru veliku otkupninu od 400 000 forinti.¹¹⁰ Poslije kraha urote episkop Gabrijel Mijakić je prisegnuo na poslušnost zagrebačkom biskupu u pokušaju da izbjegne kaznu za sudjelovanje u uroti, no to mu nije pomoglo. Episkopa Gavru Mijakića je 5. prosinca 1670. godine uhitio general Herberstein, te ga je zatvorio u senjskoj tvrđavi. Iz Senja je u srpnju 1671. godine premješten u Graz, pa u Beč gdje su ga osudili na doživotnu tamnicu. Kaznu je izdržavao u utvrdi Glatz u Šleskoj gdje je i umro 25. listopada 1686. godine.¹¹¹

¹⁰⁷ Mijatović 1992: 111.

¹⁰⁸ Mijatović 1992: 112, 115-117, 122.

¹⁰⁹ Mijatović 1992: 121.; Šidak 1981: 148.

¹¹⁰ Hanak 1995: 87.

¹¹¹ Šanjek 1991: 202.

6. POSLJEDICE UROTE

Kao posljedica urote dogodilo se zadiranje kralja u funkcioniranje banske vlasti. Nakon što je vladar Zrinskog lišio banske časti ponovno se uvodi funkcija banskog namjesnika koja je prvi puta u Hrvatskom Kraljevstvu uspostavljena 1531. godine za vladavine kralja Ferdinanda I.¹¹² No, 1670. godine kralj je u službu umjesto jednog, uveo dva banska namjesnika, od kojih je jedan bio zagrebački biskup Martin Borković, koji je imao banske ovlasti u pravnim poslovima. Drugi banski namjesnik postao je Nikola Erdődy, koji je imao banske ovlasti u vojnim poslovima. Nakon 1673. godine uvodi se umjesto dva, jedan banski namjesnik. Nikola Erdődy bio je tek 10. travnja 1680. godine svečano uveden u bansku čast, nakon što je banska služba ponovno uspostavljena poslije deset godina banskog namjesništva.¹¹³ Zbog sudjelovanja u uroti bilo je suđeno oko dvije stotine ljudi. Za upravu nad Ugarskom osnovan je *Gubernij* u kojem je bilo sedam članova.¹¹⁴ Funkcija palatina je ostala upražnjena do 1681. godine kada je na saboru u Sopronu izabran novi palatin Pavao Esterházy.¹¹⁵ Oko dvije trećine ugarskih vojnika iz pograničnih utvrda bilo je raspušteno, a na njihovo mjesto došla je njemačka vojska. Ti ugarski vojnici su postali *kuruci* koji su pod vodstvom Emerika Thökölyja 1678. godine podigli bunu protiv vlasti Habsburške Monarhije. *Gubernij* je ukinut desetljeće nakon njegovog uspostavljanja.¹¹⁶

Kćer Petra Zrinskog Jelena se nakon smrti svog supruga Ferenc Rákóczyja udala za još jednog ugarskog magnata Emerika Thökölyja, vođu protuhabsburških ugarskih pobunjenika *kuruka*. Poslije 1699. živjela je u Osmanskom Carstvu, a umrla je 1703. godine u Nikomediji. Njezin sin i unuk Petra Zrinskog erdeljski knez Ferenc II. Rákóczy je 1704. u Ugarskoj započeo pobunu protiv bečkog dvora koja je trajala do 1711. godine.¹¹⁷

Teške posljedice po Hrvatsko Kraljevstvo koje se očituju u gubitku snažnih političkih aktera u vidu Zrinskih i Frankopana, kao jedinih hrvatskih magnata koji su

¹¹² Klaić 1973: 131.

¹¹³ Beuc 1985: 209.; Šišić 1920: 267.

¹¹⁴ Kontler 2007: 184.

¹¹⁵ Smičiklas 1879: 197.

¹¹⁶ Kontler 2007: 185.

¹¹⁷ Holjevac, Močanin 2007: 28.; Mijatović 1992: 129.

imali za domaće prilike velike vojne i gospodarske kapacitete, te su iskazivali spremnost za njihovom mobilizacijom u ostvarivanju težnje za oslobađanje okupiranih područja kraljevstva su utoliko veće jer se to oslobađanje dogodilo ubrzo nakon njihove smrti. No, njega je Hrvatsko Kraljevstvo dočekalo sa oslabljenim unutrašnjim stanjem. Kažnjavanje vođa urote poslužilo je dvoru kao primjer za plemstvo, dok je konfiskacija posjeda urotnika ojačala vladara u odnosu na hrvatsko plemstvo. Nakon pogubljenja Zrinskog i Frankopana kralj je postao najmoćniji feudalac u Hrvatskom Kraljevstvu.¹¹⁸ Iako vladar nije formalno ukinuo Ugarsko-hrvatsko Kraljevstvo, kao što je to napravljeno u češkom slučaju, vlast je uspjela slomom urote učvrstiti centralistički način upravljanja kraljevstvom. Nestankom Zrinskih i Frankopana sa povijesne pozornice, hrvatsko plemstvo nije više nikada pokušalo ostvariti samostalnost Hrvatskog Kraljevstva, budući kako nije imalo gospodarsku osnovicu za postizanje toga cilja. Uspjeli su očuvati političku autonomiju Hrvatskog Kraljevstva, čemu se vladar nije ni protivio, ali je izvan nadležnosti Hrvatskog sabora ostala Vojna krajina, te hrvatski prostori pod osmanskim i mletačkom kontrolom.¹¹⁹

Sama vrijednost zrinsko-frankopanskih imanja je 1672. godine procijenjena na oko 1 500 000 forinti. Posjedi Zrinskih su procijenjeni na oko 1 400 000 forinti, a posjedi Frankopana na oko 100 000 forinti. Adam Zrinski je do svoje smrti 1691. godine posjedovao manji dio imovine Zrinskih, a nakon njegove smrti i ti posjedi su došli u kraljeve ruke.¹²⁰ Administrator konfisciranih zrinsko-frankopanskih posjeda je od 1673. do 1679. godine bio Grgur Pavešić. U tih šest godina Dvorska komora je sa zaplijenjenih posjeda imala 135 000 forinti prihoda. Nakon isplata dugovanja koja su naslijeđena od Zrinskih, car Leopold I. je godišnje imao oko 22 500 forinti čistih prihoda sa tih posjeda. Taj prihod se vremenom smanjivao zbog prodaje zaplijenjenih posjeda. Tako je Dvorska komora od 1670. do 1680. godine od prodaje zaplijenjenih zemljišta prihodovala oko 90 000 forinti. Prihodi Komore su bili veći od prihoda koje su ta vlastelinstva donosila Zrinskima i Frankopanima, budući kako su kraljevski službenici unaprijedili eksploataciju te imovine. Takvom eksploatacijom su se iskorištavali kmetovi na tim posjedima i Hrvatsko Kraljevstvo. Budući kako su

¹¹⁸ Klaić 1976: 135.; Strčić 1991: 42.

¹¹⁹ Strčić 1991: 43.

¹²⁰ Adamček 1972: 43.

službenici Dvorske komore puno učinkovitije od Zrinskih utjerivali podavanja kmetova, te čak i povećali neke daće, položaj kmetova na bivšim zrinsko-frankopanskim posjedima se pod upravom Dvorske komore pogoršao. Tako su se bakarski građani žalili zbog nametanja dodatnih tereta i propadanja trgovine koja je znatno oslabila nakon propasti Zrinskih, dok su se kmetovi u Međimurju 20. listopada 1676. godine pismeno žalili na administratora Pavešića kako im je povećao tlaku. Konfiskacijom zrinsko-frankopanskih posjeda kralj je postao najbogatiji vlastelin u Hrvatskom Kraljevstvu.¹²¹ Naime, vladar je godišnje dobivao oko 22 500 forinti sa zaplijenjenih posjeda, dok je ukupni godišnji porez u tadašnjoj Banskoj Hrvatskoj iznosio oko 12 000 forinti. Konfiskacijom je više od polovice Hrvatskog Kraljevstva došlo pod upravu Dvorske komore, a preko pola stoljeća ta imanja nisu sudjelovala u plaćanju poreza Hrvatskom saboru.¹²²

Ostali članovi obitelji Zrinski i Frankopan su isto trpjeli posljedice tih zbivanja. Katarina Zrinski je odvedena u samostan dominikanki u Grazu gdje je i preminula 16. studenog 1673. godine. Njena kćer Zora Veronika Zrinski je smještena u samostan uršulinki u Celovcu. Zaređena je 1676., a umrla je 1735. godine. Petrov sin Ivan Antun Zrinski je postao časnik u carskoj vojsci, ali je 1683. godine uhićen zbog sumnje kako je prešao na stranu neprijatelja Habsburške Monarhije. Do 1703. godine bio je zatvoren u Rattenburgu, a tada je premješten u Graz gdje je iste godine umro od upale pluća. Judita Petronila Zrinski je umrla 1699. godine, a sahranjena je u samostanskoj crkvi Svetog Trojstva u Gradecu. Nikolin sin Adam Zrinski je sudjelovao u Velikom bečkom ratu (1683.-1699.), te je poginuo u bitki kod Slankamena, dok je Frankopanova supruga Julija s Orfejem Frankopanom pobjegla u Mletačku Republiku, te ostala izvan dosega carske vlasti.¹²³

¹²¹ Adamček 1972: 43-44.

¹²² Klaić 1976: 136.; Strčić 1991: 43.

¹²³ Mijatović 1992: 124, 127, 130-131.

7. ZRINSKO-FRANKOPANSKA UROTA U HISTORIOGRAFIJI

Prve službene informacije o uroti za javnost došle su od bečkog dvora već 1671. godine, a te podatke je do kraja 18. stoljeća koristila većina autora koji su o tome pisali. U vrijeme neposredno nakon sloma urote nepoznati ugarski autor je opisao minule događaje kao borbu Ugarske protiv apsolutističkih tendencija bečkog dvora, a pisane su i pjesme u kojima se veličalo Zrinskog i Frankopana kao borce za ugarsku slobodu. U pjesmama iz Hrvatske koje su ostale sačuvane optuživalo se Katarinu Zrinski kao pokretačicu urote zbog njene taštine, dok je u jednom suvremenom glagoljskom rukopisu nepoznati autor umetnuo na latinici svoje objašnjenje pogubljenja Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana tekstem: „Nisu ih Nimci mogli viditi“.¹²⁴ Johann Christian Engel je u svojoj knjizi *Geschichte des Ungarischen Reichs* iz 1814. godine napisanoj na njemačkom jeziku dao prvi cjeloviti opis zrinsko-frankopanske urote. On je uzroke urote tražio u pokušajima bečkog dvora za promjenom ustava Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva. Ignaz Aurelius Fessler je u knjizi *Die Geschichten der Ungarn und ihrer Landsassen* iz 1825. godine u kojoj je pisao o povijesti Ugarske, vezano uz zrinsko-frankopansku urotu pridao veliku ulogu savjetniku kralja Leopolda I. knezu Wenzelu Lobkowitzu, no dao je iskrivljeni prikaz događaja u određenim segmentima zadnje faze urote.¹²⁵

Prvi povjesničar koji je upotrijebio naziv zrinsko-frankopanska urota bio je Johann Mailath. On je u svom djelu *Geschichte Des Österreichischen Kaiserstaates* (Povijest Austrijskog carstva) iz 1848. godine dao solidnu okosnicu zbivanja za vrijeme urote. No napravio je pojedine greške u prikazu urote, npr. kao najvažnije pokretače urote naveo je Katarinu Zrinski, suprugu Petra Zrinskog i Mariju Széchy, suprugu palatina Wesselényija. Historiografija u Hrvatskoj je na radu Johanna Mailatha počela sredinom 19. stoljeća temeljiti svoje spoznaje o uroti. Radoslav Lopašić je prvi hrvatski povjesničar koji je pokušao znanstveno prikazati urotu u svom djelu iz 1861. godine *Petar grof Zrinji i Franje grof Frankopan*. U tom radu Lopašić je uz druge bitne dokumente prvi put javno objavio i pismo koje je Petar Zrinski prije smrti napisao svojoj supruzi. Smatrao je kako su se urotnici u svojim postupanjima vodili više

¹²⁴ Šidak 1981: 149.

¹²⁵ Šidak 1981: 150.

sebičnošću nego dobrobiti domovine. Isto tako ocijenio je politiku francuskog kralja Luja XIV. u njegovim odnosima prema hrvatskim velikašima kao negativnu.¹²⁶ Zrinsko-frankopanska urota je od sredine 19. stoljeća, pa do 1918. godine bila simbol otpora prema stranoj vlasti, a stvaranju kulta Zrinskih i Frankopana nisu pridonijeli isključivo pripadnici Stranke prava poput Ante Starčevića. Pozitivno mišljenje o urotnicima imao je Josip Juraj Strossmayer, dok je Franjo Rački dao znanstvenu osnovu kultu. Franjo Rački je 1871. godine napisao članak *Ban Petar Zrinski i knez tržački Frane Krsto Frankopan na stratištu*, a 1873. godine izdao je *Izprave o uroti bana P. Zrinskog i kneza Fr. Frankopana*.¹²⁷ Šime Ljubić je bio prvi povjesničar koji je u prikazu urote koristio službene dokumente Mletačke Republike. On je u svojoj knjizi iz 1864. godine *Pregled hrvatske povijesti* kao glavnog krivca za urotu proglasio kneza Lobkowitza. Nadalje, Ivan Kukuljević je 1868. i 1869. godine objavio biografije o Katarini i Petru Zrinskom usredotočujući se na njihov književni rad. Kukuljević je kao začetnicu urote proglasio Katarinu Zrinsku zbog njene mržnje prema bečkom dvoru. Austrijski povjesničar Adam Wolf je 1868. godine izdao monografiju o knezu Lobkowitzu temeljenu na arhivskoj građi iz Beča u kojoj je veoma opširno pisao o uroti.¹²⁸

Zrinsko-frankopanska urota se u mađarskoj historiografiji naziva *Wesselényi-összeesküvés* (Wesselényijeva urota). Začetnikom urote se u mađarskoj historiografiji uz druge istaknute ugarske velikaše navodi Nikola Zrinski, no nakon njegove smrti mađarski povjesničari težište urote smještaju u Ugarsku.¹²⁹ Primjer takvog pristupa je mađarski povjesničar Gyula Pauler koji je 1868. godine izdao knjigu *Wesselényi Ferencz nádor és társainak összeesküvése* u dva sveska u kojoj je najvažniju ulogu u uroti dao palatinu Ferencu Wesselényiju premda je on umro 1667. godine prije zadnje faze urote.¹³⁰ Dakle, u razmatranju urote mađarski povjesničari osnovom urotničkog pokreta smatraju ugarske velikaše, pogotovo palatina Wesselényija, te nakon njegove smrti Ferenca Rákóczyja, koji se navodi kao vođa ustanka što je on i bio u Ugarskoj.

¹²⁶ Šidak 1981: 151.

¹²⁷ Šidak 1981: 150, 152.

¹²⁸ Šidak 1981: 152-153.

¹²⁹ Kontler 2007: 177-179.

¹³⁰ Šidak 1981: 154.

No, Petar Zrinski je u uroti prema mađarskoj historiografiji imao sekundarno značenje.¹³¹

O uroti je pisao i Tadija Smičiklas u drugom svesku *Poviesti hrvatske* iz 1879. godine, te je njegov prikaz urote postao veoma popularan. Usprkos nekim manjim greškama opisao je pravilan slijed događaja. Radoslav Lopašić je ponovno pisao o uroti 1891. godine kada je objavio djelo *Novi prilozi za poviest urote bana Petra Zrinskoga i kneza Franje Krste Frankopana*. U tom djelu Lopašić je opet negativno ocijenio namjere Petra Zrinskog, te je naveo kako ustanak nije dobio veću potporu zbog saveza urotnika s Osmanskim Carstvom. Proučavajući Lopašićevo djelo, te njegovu ekstenzivnu građu Josip Bösendorfer je 1898. godine izdao disertaciju *Zavjera Petra Šubića-Zrinskog*. No taj Bösendorferov rad je ruski slavist A. M. Lukjanenko negativno ocijenio.¹³²

Najznačajnija djela koja su kreirala historiografski narativ o zrinsko-frankopanskoj uroti u hrvatskoj historiografiji su djela poput *Petar grof Zrinjski i knez Fr. Krsto Frankopan na stratištu* od Ferde Šišića i *Ban Petar Zrinski i knez tržački Frane Krsto Frankopan na stratištu* od Franje Račkog. Ferdo Šišić je 1892. godine objavio djelo *Petar grof Zrinjski i knez Fr. Krsto Frankopan na stratištu* temeljeno na do tada objavljenim izvorima i novijoj literaturi. Tekst tog rada Šišić je bez mijenjanja prenio u svoj glavni rad o uroti iz 1908. godine *Posljednji Zrinski i Frankopani na braniku domovine*. Šišić je detaljno prenio cijeli tijek urote, te je djelo vrlo dobro koncipirao. Znanstveni aparat u tom djelu nedostaje, budući kako je Šišićev cilj bio popularizirati te događaje. Šišićev rad iz 1908. godine opsežno je koristio slavist A. M. Lukjanenko pišući svoje djelo *Političeskaja i literaturnaja dejatel'nost' brat'ev Zrinskih i Franca Frankopana*.¹³³ On je prvi pisao o gospodarskim djelatnostima Zrinskih i Frankopana. Lukjanenko je Šišiću zamjerao idealizaciju urotnika, te je smatrao kako njegova ocjena postupaka vlasti Habsburške Monarhije u tome slučaju nije objektivna. Sljedeći autor koji je Šišićev rad podvrgnuo kritici bio je slovenski povjesničar Emilijan Lilek. On je od 1928. do 1930. godine izdao svoje djelo u 4 sveska na njemačkom jeziku u kojem je kritički obradio Šišićev prikaz urote. Pokušao je dokazati kako kult Zrinskih i

¹³¹ Hanak 1995: 86-87.

¹³² Šidak 1981: 154-155.

¹³³ Šidak 1981: 156-157, 159.

Frankopana nije opravdan, ali je tražeći greške u Šišićevom djelu i sam počinio više pogrešaka. No ipak je ustvrdio kako se Petar Zrinski u uroti nije vodio samo osobnim interesima, nego je također mislio na Ugarsku i Hrvatsku.¹³⁴

Nada Klaić je u svome članku iz 1958. godine *O historijskom značaju zrinsko-frankopanske urote* zaključila kako su političke posljedice urote za Hrvatsku bile negativne, ali ukoliko se uzme u obzir njihova vojna i književna djelatnost, onda je uloga Zrinskih i Frankopana u cjelini pozitivna. Nada Klaić je ustvrdila i kako je obećanje Petra Zrinskog o ukidanju tlake svojim kmetovima bilo nestvarno, dok je Jaroslav Šidak u svome radu *Prilog pitanju odnosa Petra Zrinskog prema kmetovima u doba urote (1670)* iz 1960. godine na temelju arhivskih podataka dokazao kako je Zrinski zaista kmetovima sa ozaljskog vlastelinstva koji bi mu se pridružili zajamčio oslobođenje od tlake. Time se Šišićeva pretpostavka o tome kako je Zrinski dao opće obećanje kmetovima pokazala netočnom. Od 24. do 26. travnja 1971. godine u Čakovcu se održao znanstveni skup u povodu 300. godišnjice zrinsko-frankopanske urote, ali on nije donio bitne novosti u materiju.¹³⁵ Od novijih djela koja se ekstenzivno i kvalitetno bave zrinsko-frankopanskom urotom možemo izdvojiti knjigu *Zrinsko-frankopanska urota* iz 1992. godine od hrvatskog povjesničara Anđelka Mijatovića.

¹³⁴ Šidak 1981: 162-163.

¹³⁵ Šidak 1981: 164-165.

8. ZAKLJUČAK

Slomom zrinsko-frankopanske urote uništeni su magnati sa najvećim vojnim i gospodarskim kapacitetima u Hrvatskom Kraljevstvu tako da je ubuduće oslobođenje Hrvatske u potpunosti ovisilo o interesu dvora. Samim time takav razvoj događaja je utjecao na geografski oblik današnjeg teritorija Republike Hrvatske. Propašću Zrinskih i Frankopana apsolutistička politika dvora je dobila priliku za potpuno uspostavljanje u Hrvatskom Kraljevstvu. Glavna greška urotnika bila je oslanjanje na vojnu pomoć stranih sila koja se nije materijalizirala. Tome je najviše pridonijela tadašnja međunarodna politička situacija u kojoj nijedan od mogućih saveznika nije imao interes u tome trenutku započeti rat sa Habsburškom Monarhijom. Naime, francuski kralj Luj XIV. se 1668. godine dogovorio sa carem Leopoldom I. o podjeli španjolske baštine, te je time njegov interes za pružanje pomoći ugarskim i hrvatskim velikašima nestao, dok Osmanlije nisu bili zainteresirani započeti novi rat sa Habsburškom Monarhijom tako brzo nakon završetka iscrpljujućeg Kandijskog rata sa Mletačkom Republikom.

Nakon takve demonstracije moći, tj. smaknuća jedinih velikaša u Hrvatskom Kraljevstvu koji su imali snažnu gospodarsku podlogu za svoju političku djelatnost, hrvatsko plemstvo se više nikada nije pokušalo izboriti za samostalnost svoga kraljevstva. Vladar je slamanjem zrinsko-frankopanske urote i smaknućem hrvatskih velikaša praktički domestificirao hrvatsko plemstvo odaslavši im snažnu poruku uništenjem dvaju najmoćnijih rodova u kraljevstvu. Bečki dvor je uspio postići nadmoć nad plemstvom u Hrvatskom Kraljevstvu ugušivši zrinsko-frankopansku urotu što pokazuje činjenica kako je nakon konfiskacije zrinsko-frankopanskih posjeda više od polovice Hrvatskog Kraljevstva došlo pod direktnu kontrolu Dvorske komore. Time su se sva davanja sa zaplijenjenih posjeda izravno slijevala u carski fisk, a porezni prihodi sa konfisciranih vlastelinstava više od pola stoljeća nisu ostajali u Hrvatskom Kraljevstvu. Ipak, borba Zrinskih i Frankopana za samostalnost Hrvatske se u datom povijesnom trenutku podudarala sa interesima hrvatskoga naroda iako je bila neuspješna.

9. BIBLIOGRAFIJA

1. Adamček, Josip (1972) „Zrinsko-frankopanski posjedi u XVII. stoljeću“, *Journal of the Institute of Croatian History*, 2 (1)
2. Anić, Vladimir et al. (ur.) (2005) *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, sv. 4 Europapress holding: Novi Liber, Zagreb
3. Bene, Sandor (2001) „Petar Zrinski i Fran Krsto Frankopan u Regensburgu 1664.“, *Papers of the Institute for scientific work Varaždin*, 12-13
4. Beuc, Ivan (1985) *Povijest institucija državne vlasti Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije: pravnopovijesne studije* Pravni fakultet, Zagreb
5. Budak, Neven (2007) *Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku* Leykam international, Zagreb
6. Cravetto, Enrico (glavni ur.) (2008) *Povijest 10: Doba apsolutizma (17. Stoljeće)*, prev. A. Badurina, Europapress holding, Zagreb
7. Damjanov, J. (ur.) (2000) „Tablica istodobnih događaja u Europi i u životu braće Zrinski“, u: J. Damjanov *Zrinski i Europa*, Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, 364-387.
8. Feletar, D. (2012) „Značenje zrinskog Legrada i Novoga Zrina u obrani od Osmanlija“, u: R. Horvat et al/i ostali *Susreti dviju kultura Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, Zagreb: Matica hrvatska, 165-188.
9. Hanak, Peter et al. (ur.) (1995) *Povijest Mađarske* Barbat, Zagreb
10. Holjevac Željko, Moačanin Nenad (2007) *Hrvatsko-slavonska Vojna krajina i Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva u ranome novom vijeku* Leykam international, Zagreb
11. Klaić, Nada (1976) *Društvena previranja i bune u Hrvatskoj u XVI. i XVII. stoljeću* Nolit, Beograd

12. Klaić, Vjekoslav (1973) *Povijest Hrvata: knjiga peta* Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb
13. Kontler, Laszlo (2007) *Povijest Mađarske: tisuću godina u Srednjoj Europi*, prev. D. Kešić, S. Devald, Srednja Europa, Zagreb
14. Kurelac, M. i Ladić, Z. (2005) „Bečki pokušaj ukidanja povijesnih zemalja. Novoosnovane institucije središnje vlasti Habsburške Monarhije“, u: M. Valentić et al./i ostali *Povijest Hrvata od 15. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata*, Zagreb: Školska knjiga, 125-126.
15. Kurelac, M. i Ladić, Z. (2005) „Nezadovoljstvo Hrvata i Mađara politikom centralizacije“, u: M. Valentić et al./i ostali *Povijest Hrvata od 15. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata*, Zagreb: Školska knjiga, 126-130.
16. Kurelac, M. i Ladić, Z. (2005) „Pokret za odcjepljenje Hrvatskog Kraljevstva od Habsburške Monarhije“, u: M. Valentić et al./i ostali *Povijest Hrvata od 15. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata*, Zagreb: Školska knjiga, 130-143.
17. Margetić, Lujo (1991) „Tragedija Petra Zrinskog i Franje Krste Frankopana u svjetlu habsburške politike prema Hrvatskoj“, *Fluminensia: Jorunal for philological research*, 1-2
18. Matuz, Josef (1992) *Osmansko Carstvo* Školska knjiga, Zagreb
19. Mijatović, Anđelko (1992) *Zrinsko-frankopanska urota* Alfa, Zagreb.
20. Močanin, Nenad (2001) „Hrvatska i Osmansko Carstvo u 17. stoljeću“, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždinu*, 12-13
21. Nazor, A. (2007) „Zimska vojna Nikole Zrinskoga“, u: J. Hekman et al/i ostali *Povijest obitelji Zrinski: Zbornik*, Zagreb: Matica hrvatska. 21-41.
22. Pálffy, G. (2012) „Prekogranična povezanost Nikole IV. i Nikole VII. Zrinskog (hrvatsko-mađarska plemićka obitelj u aristokraciji Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva i u Habsburškoj Monarhiji)“, u: R. Horvat et al/i ostali *Susreti dviju kultura Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, Zagreb: Matica hrvatska, 117-163.

23. Rada, Ivan et al. (ur.) (2014) *Povijest Češke: od seobe Slavena do suvremenog doba* Sandorf, Zagreb
24. Smičiklas, Tadija (1879) *Poviest hrvatska, dio drugi* Naklada Matice hrvatske, Zagreb
25. Strčić, Petar (1991) „Zrinsko-frankopanska urota“, *Fluminensia: časopis za filološka istraživanja*, 1-2
26. Šanjek, Franjo (1991) „Crkva i zrinsko-frankopanska urota“, *Croatica Christiana periodica*, 15 (28)
27. Šidak, Jaroslav (1960) „Prilog pitanju odnosa Petra Zrinskog prema kmetovima u doba urote (1670)“ *Arhivski vjesnik* 3, Zagreb, 1960
28. Šidak, Jaroslav (1981) *Kroz pet stoljeća hrvatske povijesti* Školska knjiga, Zagreb
29. Šimat, M. (2000) „Portreti Nikole i Petra Zrinskih, ikonografska emisija značaja i pretenzija“, u: J. Damjanov *Zrinski i Europa*, Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, 59-111.
30. Šišić, Ferdo (1920) *Pregled povijesti hrvatskoga naroda* Tisak i naklada St. Kugli Knjižara Kralj. sveučilišta i Jugoslav. Akademije, Zagreb
31. Šišić, Ferdo (1991) *Zavjera Zrinsko-Frankopanska: (1664.-1671.)* Matica hrvatska: Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb
32. Valentić, M. (2005) „Vojna krajina u 17. stoljeću“, u: M. Valentić et al./i ostali *Povijest Hrvata od 15. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata*, Zagreb: Školska knjiga, 111-122.
33. Zöllner Erich, Schüssel Therese (1997) *Povijest Austrije* Barbat, Zagreb